

Міністерство освіти і науки України
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРИКЛАДНОЇ ЕКОНОМІКИ І
МЕНЕДЖМЕНТУ ім. Г. Е. Вейнштейна

Факультет – Менеджменту, маркетингу та публічного адміністрування
Кафедра – менеджменту і логістики
Ступінь вищої освіти – другий (магістр)
Спеціальність – 073 Менеджмент
Освітня програма – «Менеджмент»

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему: **«Підвищення ефективності забезпечення економічної
безпеки підприємства»**

ШИФР КРБ. МІЛ.1.628-03.1.44

Здобувач Дмитро КОВАЛЬ

Керівник д.е.н., проф. Володимир ЛАГОДІЄНКО

Кваліфікаційна робота допускається до захисту

Рішення кафедри від 10.06.2024 р., протокол №15

Завідувач кафедри менеджменту і логістики _____ Ірина СЕДІКОВА
(підпис)

Одеса – 2024

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРИКЛАДНОЇ ЕКОНОМІКИ І
МЕНЕДЖМЕНТУ ім. Г. Е. Вейнштейна

Факультет – Менеджменту, маркетингу та публічного адміністрування
Кафедра – менеджменту і логістики
Ступінь вищої освіти – другий (магістр)
Спеціальність – 073 Менеджмент
Освітня програма – «Менеджмент»

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Завідувач кафедри Менеджменту і логістики

_____ (підпис)

“ ____ ” _____ 2024 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

здобувача вищої освіти

Дмитра КОВАЛЯ

1. Тема роботи: «Підвищення ефективності забезпечення економічної безпеки підприємства» затвердженою наказом ОНТУ від 30.10.2023 р. № 628-03.

2. Термін здачі здобувачем закінченої роботи 10.06.2024 р.

3. Вихідні дані роботи: звіти діяльності підприємства, законодавчі акти, статистичні збірники, наукові публікації вчених менеджерів та економістів

4. Зміст кваліфікаційної роботи бакалавра. Розділ 1 Теоретичні основи забезпечення економічної безпеки підприємства 1.1. Поняття економічної безпеки підприємства 1.2. Модель системи економічної безпеки підприємства 1.3. Фактори економічної безпеки підприємства Висновки за розділом 1 Розділ 2 Організація економічної безпеки підприємства з метою підвищення його ефективності 2.1. Сучасний стан українського ринку хлібобулочних виробів 2.2. Вплив зовнішніх факторів на стан економічної безпеки підприємств галузі 2.3. Фінансово-економічна характеристика підприємства ТОВ «Одеський хлібозавод №4» Висновки за розділом 2 Розділ 3 Розробка заходів щодо підвищення ефективності забезпечення економічної безпеки на ТОВ «Одеський хлібозавод №4» 3.1. Створення умов щодо досягнення підприємством економічної безпеки з метою його ефективної роботи 3.2. Розробка напрямів забезпечення підвищення економічної безпеки підприємства 3.3. Економічне обґрунтування доцільності заходу щодо підвищення ефективності забезпечення економічної безпеки підприємства Висновки за розділом 3

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) таблиць 30, рисунків 15.

6. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів проекту, що стосуються їх:

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Нормоконтроль			

7. Дата видачі завдання 30.10.2023 р.

Керівник _____ В. В. Лагодієнко
(підпис)

Завдання прийняв до виконання _____ Д. О. Коваль
(підпис)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Проходження комплексної практики	13.02.24-07.04.24	виконано
2	Захист звіту з практики	08.04.24-09.04.24	виконано
3	Розробка I розділу	10.04.24-01.05.24	виконано
4	Розробка II та III розділів та інших складових кваліфікаційної роботи	02.05.24-14.05.24	виконано
5	Розгляд науковим керівником чорнового варіанту кваліфікаційної роботи	15.05.24-18.05.24	виконано
6	Доопрацювання роботи з урахуванням пропозицій наукового керівника	19.05.24-22.05.24	виконано
7	Розгляд науковим керівником чистового варіанту кваліфікаційної роботи	23.05.24-27.05.24	виконано
8	Нормоконтроль роботи	28.05.24-04.06.24	виконано
9	Перевірка роботи на плагіат	28.05.24-04.06.24	виконано
10	Малий захист та доробка роботи по результатах малого захисту	05.06.24-11.06.24	виконано
11	Передача роботи завідувачу кафедри для отримання дозволу на захист	12.06.24-17.06.24	виконано
12	Зовнішнє рецензування кваліфікаційної роботи	18.06.24-27.06.24	виконано
13	Захист кваліфікаційної роботи	24.06.24-27.06.24	виконано

Здобувач _____
(підпис)

Керівник роботи _____
(підпис)

Несу відповідальність за ідентичність електронного та друкованого варіантів кваліфікаційної роботи, даю згоду на обробку персональних даних та не заперечую проти розміщення кваліфікаційної роботи на офіційних web-ресурсах ОНТУ.

Підтверджую, що в кваліфікаційній роботі відсутні порушення норм академічної доброчесності.

Здобувач-дипломник _____ Коваль Д.О.

АНОТАЦІЯ

Актуальність теми. У сучасних умовах господарювання вітчизняні компанії зазнають впливу деструктивних факторів як внутрішнього, так і зовнішнього середовища. Це підвищує актуальність питань забезпечення економічної безпеки підприємства, досягнення належного рівня якої дозволить створити сприятливі умови для його стабільного функціонування в умовах невизначеності. Розробка напрямків забезпечення економічної безпеки вимагає створення системи для ідентифікації та управління критичними точками, що є необхідним для сталого розвитку підприємства.

У першому розділі **«Теоретичні основи забезпечення економічної безпеки підприємства»** визначено сутність поняття «економічна безпека», обґрунтовано роль механізму забезпечення економічної безпеки підприємства, досліджено фактори впливу на економічну безпеку підприємства, визначено їх види та подано характеристику. Зроблено висновки.

У другому розділі **«Організація економічної безпеки підприємства з метою його ефективності»** проаналізовано сучасний стан ринку хлібопекарської галузі України, досліджено вплив зовнішніх факторів на стан економічної безпеки підприємств галузі, надано фінансово-економічну характеристику ТОВ «Одеський хлібо завод №4». Зроблено висновки.

У третьому розділі **«Розробка заходів щодо підвищення ефективності забезпечення економічної безпеки на ТОВ «Одеський хлібо завод №4»»**, запропоновано алгоритм створення умов щодо досягнення підприємством економічної безпеки з метою його ефективної роботи, розроблено напрями забезпечення підвищення економічної безпеки підприємства для ТОВ «Одеський хлібо завод №4», обґрунтовано ефективність доцільності заходу щодо підвищення забезпечення економічної безпеки підприємства. Зроблені загальні висновки.

Кваліфікаційна робота бакалавра містить 92 сторінок, 30 таблиць, 15 рисунків. Перелік посилань нараховує 39 найменувань.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, фінансова безпека, силова безпека, соціальна безпека, екологічна безпека, ринкова безпека, виробнича безпека, кадрова безпека, ефективність, витрати, прибуток.

SUMMARY

Actuality of theme. In modern economic conditions, domestic companies are affected by destructive factors of both the internal and external environment. This increases the urgency of issues of ensuring the economic security of the enterprise, the achievement of which will allow creating favorable conditions for its stable functioning in conditions of uncertainty. The development of directions for ensuring economic security requires the creation of a system for identification and management of critical points, which is necessary for the sustainable development of the enterprise.

In the first section "Theoretical foundations of ensuring the economic security of the enterprise" defines the essence of the concept of "economic security", substantiates the role of the mechanism of ensuring the economic security of the enterprise, investigates the factors influencing the economic security of the enterprise, defines their types and presents the characteristics. Conclusions have been made.

In the second section, "Organization of the economic security of the enterprise for the purpose of its efficiency" analyzed the current state of the Ukrainian bakery industry market, investigated the influence of external factors on the state of economic security of enterprises in the industry, provided the financial and economic characteristics of LLC "Odesa bread-baking plant №4". Conclusions have been made.

In the third section, "Development of measures to increase the efficiency of ensuring economic security at LLC "Odesa bread-baking plant №4"", proposed an

algorithm for creating conditions for the enterprise to achieve economic security for the purpose of its effective operation, developed directions for increasing the economic security of the enterprise for LLC "Odesa bread-baking plant №4", the effectiveness of the expediency of the measure to increase the economic security of the enterprise is substantiated. General conclusions are made.

The bachelor's thesis contains 92 pages, 30 tables, 15 figures. The list of links includes 39 names.

Keywords: economic security of the enterprise, financial security, force security, social security, environmental security, market security, production security, personnel security, efficiency, costs, profit.

ЗМІСТ	СТОР
ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	11
1.1. Поняття економічної безпеки підприємства	
1.2. Модель системи економічної безпеки підприємства	17
1.3. Фактори економічної безпеки підприємства	25
Висновки за розділом 1	32
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА З МЕТОЮ ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ	33
2.1. Сучасний стан українського ринку хлібобулочних виробів	
2.2. Вплив зовнішніх факторів на стан економічної безпеки підприємств галузі	43
2.3. Фінансово-економічна характеристика підприємства ТОВ «Одеський хлібозавод №4»	53
Висновки за розділом 2	66
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ЗАХОДІВ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ТОВ «ОДЕСЬКИЙ ХЛІБОЗАВОД №4»	67
3.1. Створення умов щодо досягнення підприємством економічної безпеки з метою його ефективної роботи	
3.2. Розробка напрямів забезпечення підвищення економічної безпеки підприємства	71
3.3. Економічне обґрунтування доцільності заходу щодо підвищення ефективності забезпечення економічної безпеки підприємства	79
Висновки за розділом 3	87
ВИСНОВКИ	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	89

ВСТУП

Актуальність теми. Забезпечення економічної безпеки підприємства пріоритетно створює умови для стабільного зростання та ефективного використання ресурсів з мінімізацією негативних факторів, що потребує впровадження відповідного механізму. Економічна безпека критично важлива для ефективного функціонування та розвитку підприємства, забезпечуючи стабільність і зростання через раціональне використання ресурсів. Формування напрямів забезпечення економічної безпеки передбачає створення системи для виявлення критичних точок та їхнього управління, що є необхідним для сталого розвитку підприємства. Нехтування цими аспектами може зашкодити його стійкості та росту.

Ступінь дослідження проблеми. Деякі аспекти забезпечення економічної безпеки, як ключової складової ефективного функціонування підприємства, висвітлені в роботах як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, зокрема Андрєєвої Т.Є., Васечко Л.І., Васильціва Т.Г., Варічева Р.В., Вдовенко Л.О., Гнилицької Л.В., Горячевої К.С., Дехтяр Н.А., Єрмошенко М.М., Ляшенко О.М., Мойсеєнко І.П., Сосновської О.О. тощо. Проте в наукових джерелах відсутній єдиний і чітко сформульований підхід до системи забезпечення економічної безпеки з метою підвищення ефективності роботи підприємств, що й обумовлює актуальність даного дослідження.

Метою дослідження є дослідження теоретичних, практичних аспектів та визначення напрямів підвищення ефективності забезпечення економічної безпеки з метою ефективного функціонування підприємства.

Відповідно обраній меті роботи повинні бути виконані наступні завдання:

- визначити роль механізму забезпечення економічної безпеки підприємства;

- дослідити фактори впливу на економічну безпеку підприємства, визначити їх види та надати характеристику;
- проаналізувати сучасний стан ринку хлібопекарської галузі України;
- дослідити вплив зовнішніх факторів на стан економічної безпеки підприємств галузі;
- надати фінансово-економічну характеристику ТОВ «Одеський хлібозавод №4»;
- запропонувати алгоритм створення умов щодо досягнення підприємством економічної безпеки з метою його ефективної роботи;
- розробити напрями забезпечення підвищення економічної безпеки підприємства для ТОВ «Одеський хлібозавод №4»;
- обґрунтувати ефективність доцільності заходу щодо підвищення забезпечення економічної безпеки підприємства.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення економічної безпеки підприємства.

Предметом дослідження є теоретичні, практичні аспекти та підходи щодо підвищення ефективності забезпечення економічної безпеки підприємства.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою цього дослідження є поєднання загальнонаукових та спеціалізованих методів. До загальнонаукових методів належать аналіз і синтез, дедукція та індукція, які сприяли формуванню логічної послідовності та структури роботи. Серед спеціалізованих методів використовувалися макро- та мікроекономічні, галузеві, економіко-статистичні, організаційно-функціональні, фінансово-економічні та інші методи дослідження.

Інформаційно-нормативну базу складають теоретичні та методичні розробки, наукові праці провідних вчених напрямлення інноваційного менеджменту, загальнонаукові положення, офіційні статистичні матеріали,

законодавча база, результати діяльності ТОВ «Одеський хлібозавод №4», літературні джерела і публікації, інформаційні ресурси мережі INTERNET.

Практичне значення одержаних результатів. Пропозиції та рекомендації, які були надані в даній роботі, пройшли апробації у матеріалах студентської конференції ОНТУ. Висновки та рекомендації роботи можуть знайти конкретну реалізацію в подальшій практичній діяльності ТОВ «Одеський хлібозавод №4».

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Поняття економічної безпеки підприємства

В сучасних ринкових умовах, де панує конкуренція і постійно виникають непередбачувані ситуації, господарська, виробнича та комерційна діяльність неминуче пов'язана з ризиками, які можуть суттєво вплинути на рівень економічної безпеки.

У сфері дослідження економічної безпеки підприємств значний внесок здійснили ряд видатних економістів, зокрема Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М., Тамбовцев В., Дацків Р., Плєтнікова І. Л., Шликов В., Кірієнко А. В. Їхніми зусиллями розроблено ґрунтовні методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки.

Забезпечення економічної безпеки, як фундаменту стабільного функціонування і розвитку суспільства та індивіда, досліджується в економічній теорії з початку ХХ століття. Є чотири ключові категорії, що безпосередньо впливають на розуміння концепції економічної безпеки: "небезпека", "загроза", "безпека" і "забезпечення безпеки".

Перші дві категорії - "небезпека" та "загроза" - є універсальними в будь-яких ситуаціях і досить узагальненими, оскільки вони відображають взаємодію певного об'єкта з фактором, який може змінити його стан і завдати шкоди. Відмінність між цими поняттями полягає в тому, що "загроза" - це небезпека, яка має ймовірнісний характер і може реалізуватися в конкретний момент часу.

Підхід до безпеки як відсутності значущих загроз є умовним, оскільки всі об'єкти, процеси чи системи стикаються з факторами загроз [1]. Безпека – це ідеальний стан захищеності від зовнішніх і внутрішніх загроз, до якого слід прагнути через їх запобігання та усунення. Безпеку також можна розглядати як потребу. За класифікацією А.Г. Маслоу, вона є другою за

важливістю потребою після фізіологічних. Це важливо для економічних об'єктів, оскільки потреба в безпеці на будь-якому рівні (індивід, група, суспільство, держава) виражається як інтерес, що спрямовує діяльність на підвищення захищеності від загроз.

"Забезпечення безпеки" є універсальною категорією, зміст якої залежить від об'єкта, процесу чи системи. Загалом, це цілеспрямована діяльність зі створення умов для підвищення захищеності від загроз.

Економічна безпека, як поняття, розглядається провідними українськими науковцями та вченими з різних точок зору, враховуючи її важливість для стабільності та розвитку підприємства. Розглянемо кілька визначень даного поняття (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Визначення поняття «економічна безпека підприємства»

№ п/п	Автори	Визначення поняття «економічна безпека підприємства»
1.	Т. Гладченко	захищеність життєво важливих інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз, організація якої здійснюється адміністрацією й колективом підприємства шляхом реалізації системи заходів правового, економічного, організаційного, інженерно-технічного й соціально-психологічного характеру.
2.	С. Ніколаюк Д. Никифорчук	стан юридичних, виробничих відносин і організаційних зв'язків, матеріальних і інтелектуальних ресурсів, щодо яких гарантується стабільність функціонування, фінансово-комерційний успіх, прогресивний науково-технічний і соціальний розвиток.
3.	Г. Козаченко В. Пономарьов	гармонізація в часі та просторі економічних інтересів підприємства з інтересами, пов'язаними з ним, суб'єктами зовнішнього середовища, що діють за межами підприємства.
4.	І. Троць	стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації і технології, техніки та устаткування, прав) і підприємницьких можливостей, що гарантує найбільш ефективне їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам.
5.	Т. Соколенко	стан, при якому стратегічний потенціал фірми знаходиться поблизу меж адаптивності, а загроза втрати економічної безпеки наростає тим дужче, чим ближчим є ступінь адаптивності стратегічного потенціалу до граничної зони.

Джерело: сформовано автором на основі [2,3,4,5]

Т. Гладченко описує економічну безпеку підприємства як захищеність його життєво важливих інтересів від внутрішніх та зовнішніх загроз [2]. Ця захищеність забезпечується адміністрацією та колективом підприємства через впровадження системи заходів правового, економічного, організаційного, інженерно-технічного та соціально-психологічного характеру. Важливо зазначити, що, по-перше, стан захищеності є динамічним; по-друге, внутрішні загрози є не менш небезпечними, ніж зовнішні; і, по-третє, система економічної безпеки підприємства повинна діяти на правовій основі у взаємодії з державною системою забезпечення економічної безпеки.

С. Ніколаюк та Д. Никифорчук визначають економічну безпеку підприємства як стан, за якого юридичні, виробничі відносини, організаційні зв'язки, а також матеріальні та інтелектуальні ресурси сприяють стабільному функціонуванню, фінансово-комерційному успіху і прогресивному науково-технічному та соціальному розвитку.

Г. Козаченко та В. Пономарьов розглядають економічну безпеку підприємства як процес узгодження економічних інтересів підприємства з інтересами сторін, що функціонують за його межами, який відбувається в часі і просторі [3].

І. Троць трактує економічну безпеку підприємства як стан корпоративних ресурсів, таких як капітал, персонал, інформація, технології, техніка та обладнання, а також прав і підприємницьких можливостей. Цей стан забезпечує найефективніше використання ресурсів для стабільного функціонування, динамічного науково-технічного і соціального розвитку, а також захист від внутрішніх і зовнішніх негативних впливів (загроз) [4].

Т. Соколенко визначає економічну безпеку як стан, за якого стратегічний потенціал фірми наближається до межі адаптивності, причому загроза втрати економічної безпеки зростає у міру наближення цього потенціалу до граничної межі [5].

На основі наведених визначень можна дійти висновку, що "економічна безпека підприємства" є комплексною характеристикою, яка відображає рівень захисту від негативних впливів внутрішніх та зовнішніх факторів на всі потенціали підприємства. Це дозволяє забезпечити стійку та ефективну діяльність. Сутність цього поняття охоплює набір інструментів, які гарантують конкурентоспроможність і ефективність підприємства.

Основними цілями формування економічної безпеки підприємства є [4]:

- забезпечення фінансової стабільності та незалежності;
- досягнення технологічного лідерства;
- підтримання високої конкурентоспроможності;
- підвищення ефективності управління;
- оптимальне використання потенціалу підприємства;
- мінімізація негативного впливу зовнішніх факторів;
- дотримання правових норм у діяльності підприємства;
- захист комерційної таємниці.

Сучасні підприємства стикаються з низкою проблем у сфері економічної безпеки, серед яких неконтрольована приватизація, банкрутство неефективних підприємств, що не витримують ринкової, включно з недобросовісною, конкуренції, а також відсутність прозорої податкової системи. Крім того, для діючих підприємств першочерговою є потреба в ефективній кадровій політиці [6].

Існує значна загроза зниження рівня економічної безпеки вітчизняних промислових підприємств. Це обумовлено низкою факторів, серед яких:

- інерційність структури виробництва: підприємства не встигають адаптуватися до мінливих потреб ринку та нових технологій;
- високий ступінь зносу обладнання: старе обладнання не відповідає сучасним вимогам щодо ефективності та продуктивності, що негативно впливає на конкурентоспроможність;

— технологічна відсталість: підприємства не вкладають достатньо коштів у дослідження та розробки, що призводить до втрати ринкових позицій.

Враховуючи ці фактори, стає очевидною гостра потреба у розробці та впровадженні дієвих механізмів підвищення рівня економічної безпеки вітчизняних промислових підприємств. Цей механізм включає в себе законодавчі акти, правові норми, мотиваційні чинники, методи, заходи, зусилля та ресурси, які використовуються суб'єктом для забезпечення безпеки та досягнення визначених цілей [8].

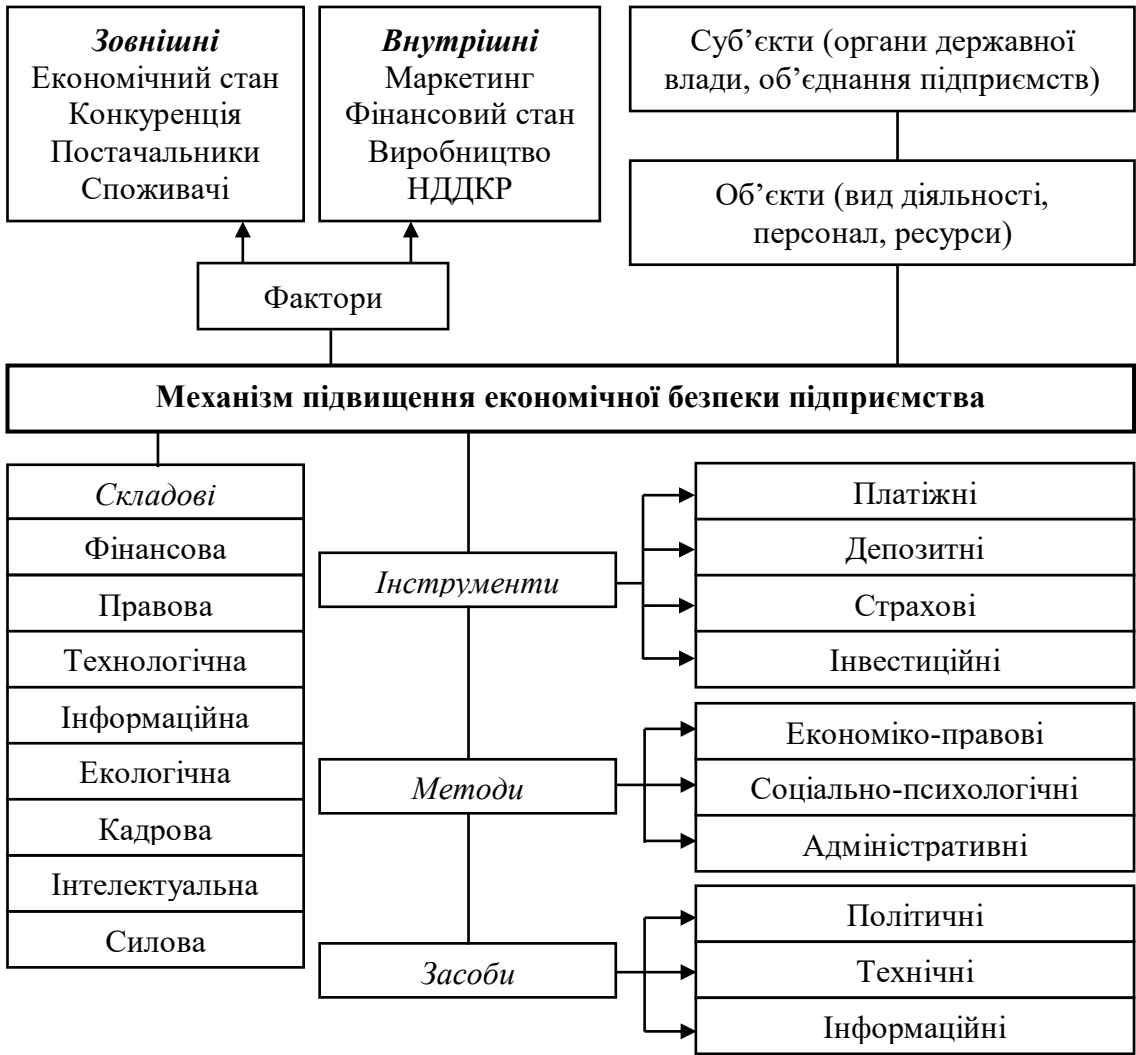

Рис. 1.1 – Механізм підвищення економічної безпеки підприємства

Джерело: розроблено автором

Як видно на рисунку 1.1, механізм підвищення економічної безпеки підприємства включає різноманітні інструменти (такі як платіжні, депозитні,

страхові та інвестиційні), методи, засоби і складові, такі як фінансова, правова, технологічна, інформаційна, екологічна, кадрова, інтелектуальна та силова.

Для підвищення економічної безпеки підприємства важливо дотримуватися всіх правових норм, застосовувати системний підхід та забезпечити необхідні ресурси. Систему економічної безпеки підприємства можна розглядати як організовану мережу взаємодіючих елементів, спрямованих на ефективний захист інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз. Кожне підприємство має свої унікальні внутрішні та зовнішні загрози, але вони також мають загальні ознаки [7].

Створення необхідного рівня економічної безпеки підприємства передбачає наступні етапи [9]:

1. розробка ефективних факторів виробництва (нового обладнання, кваліфікованого персоналу і т.д.);
2. виробництво продукції, яке враховує потреби ринку, підвищення якості та дизайну;
3. вибір надійних постачальників сировини, матеріалів та енергії;
4. проведення процесу приватизації;
5. забезпечення надійного захисту комерційних таємниць;
6. потенційна зміна управління підприємством при необхідності.

Забезпечення економічної безпеки підприємства відбувається на двох рівнях:

1. оперативний рівень охоплює вирішення поточних господарських завдань, пов'язаних із налагодженням оптимального використання наявних ресурсів підприємства;
2. стратегічний рівень включає у себе ухвалення ключових рішень, спрямованих на довгострокову перспективу.

Крім того, для підвищення економічної безпеки підприємства важливим є врахування таких факторів, як його місце розташування,

наявність природних ресурсів, рівень робочої сили, освітньо-кваліфікаційний рівень персоналу, а також рівень життєвого рівня населення та інші.

Методи забезпечення економічної безпеки підприємства можна визначити наступним чином:

- збирання та аналіз інформації про економічну ситуацію на макро- та мікрорівнях та складання прогнозів розвитку цієї ситуації;
- прогнозування можливих загроз різних рівнів для підприємства та прийняття рішень щодо їх недопущення або мінімізації впливу;
- організація заходів щодо попередження можливих загроз та вдосконалення моделей протидії негативному впливу;
- проведення практичних експериментів для перевірки ефективності розроблених моделей;
- виявлення, аналіз та оцінка реальних загроз економічній безпеці та ухвалення рішень з реагування на них;
- впровадження розроблених моделей у практику та моніторинг їх ефективності.

Сенс полягає в тому, що основні напрями підвищення економічної безпеки підприємства включають захист прав працівників, збереження матеріальних і фінансових ресурсів, забезпечення безпеки в сфері інформатизації та захисту інтелектуальної власності. Дотримання цих напрямів дозволить підприємству не лише підвищити рівень економічної безпеки, але й покращити своє ринкове положення, підвищити прибутковість та конкурентоспроможність.

1.2. Модель системи економічної безпеки підприємства

Умови економічної кризи вимагають комплексного підходу до забезпечення економічної безпеки підприємства. Для успішного вирішення цієї складної задачі необхідно спочатку розробити теоретичні основи створення та функціонування системи економічної безпеки підприємства, а

також визначення методології оцінки ефективності діяльності її внутрішніх суб'єктів [10].

Забезпечення економічної безпеки – це важлива та складна справа. Для успішного впорядкування цього процесу потрібно розуміти такі поняття, як економічна безпека, система економічної безпеки та сам процес її забезпечення.

Економічна безпека підприємства визначається як ступінь відповідності реального стану функціональних компонентів його економіки (фінансів, технологій, технічного обладнання, персоналу тощо) параметрам, що забезпечують його стійке функціонування і досягнення запланованого прибутку.

Економічна безпека є своєрідним показником, що відображає стан економіки підприємства. Датчики цього показника мають охоплювати всі функціональні складові економіки підприємства і фіксувати їх реальний стан, а також будь-які відхилення.

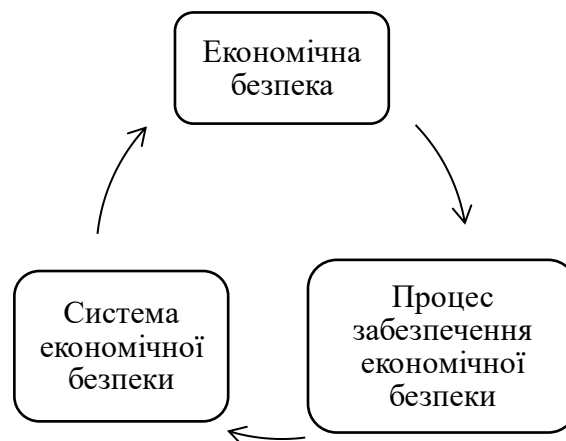

Рис. 1.2 – Модель забезпечення економічної безпеки

Джерело: розроблено автором

Оцінка реального стану економіки підприємства і виявлення потенційних небезпек і загроз є ключовими складовими завданнями для забезпечення його економічної безпеки.

Рівень економічної безпеки підприємства визначається за допомогою комплексної системи критеріїв, індикаторів та порогових значень, які

встановлені для кожної функціональної складової економіки. Ця система дозволяє оцінити стан підприємства та його здатність протистояти різноманітним загрозам.

До ключових функціональних складових економіки підприємства, які потребують постійного моніторингу та оцінки, належать:

- система управління підприємством: ефективність управлінських структур та принципів роботи;
- фінансовий стан підприємства: стійкість фінансового становища, наявність ресурсів, динаміка розвитку;
- технічне оснащення підприємства: рівень сучасного та справного обладнання, відповідність технологічним стандартам;
- використовувані технології: інноваційність та ефективність виробничих процесів;
- персонал підприємства: кваліфікація та досвід співробітників, мотивація та лояльність до компанії;
- трудова та технологічна дисципліна: дотримання встановлених норм та правил, чітка організація роботи;
- якість та конкурентоспроможність продукції/послуг: відповідність ринковим стандартам, задоволення потреб споживачів, переваги перед конкурентами.

Система економічної безпеки охоплює всі ці аспекти, забезпечуючи комплексну оцінку стійкості та захищеності підприємства. Її вдосконалення – це динамічний процес, який потребує постійного аналізу, адаптації до мінливих умов та впровадження нових методів та інструментів [11].

З метою досягнення бажаного рівня економічної безпеки на підприємстві необхідно розробити та імплементувати систему економічної безпеки, що являє собою комплексну структуру, що складається з внутрішніх та зовнішніх суб'єктів, які об'єднані спільними цілями. Ці суб'єкти наділені чітко визначеними функціональними обов'язками та юридичними повноваженнями. Для ефективного функціонування система потребує

відповідної матеріально-технічної бази, кваліфікованого персоналу, дієвих механізмів управління та взаємодії, а також володіння технологіями, формами та методами, що дозволяють ідентифікувати, мінімізувати та протидіяти потенційним небезпекам та загрозам в економічній сфері.

Рис. 1.3 – Модель забезпечення економічної безпеки

Джерело: розроблено автором

Учасниками системи економічної безпеки підприємства можна поділити на дві групи: внутрішні та зовнішні.

До внутрішніх суб'єктів належать [11]:

- власник підприємства: особа або група осіб, яким належать майнові та інші права на підприємство, що визначають його стратегічні цілі та пріоритети в сфері економічної безпеки;

— керівництво підприємства: топ-менеджмент, який відповідає за загальне управління діяльністю підприємства, включаючи питання економічної безпеки;

— служба безпеки підприємства: структурний підрозділ, який безпосередньо здійснює заходи з забезпечення економічної безпеки, володіючи відповідними повноваженнями та ресурсами;

— персонал підприємства: усі працівники, від яких залежить реалізація стратегії економічної безпеки та дотримання встановлених норм та правил.

До зовнішніх суб'єктів належать [11]:

— державні органи: органи влади та управління, які регулюють економічну діяльність, контролюють дотримання законодавства та надають підтримку підприємствам у питаннях безпеки;

— правоохоронні органи: структури, які забезпечують правопорядок, розслідують правопорушення та борються з економічною злочинністю;

— партнери по бізнесу: контрагенти, постачальники, клієнти, чия діяльність може впливати на економічну безпеку підприємства;

— недержавні структури безпеки: охоронні фірми, консалтингові компанії, які надають послуги з питань безпеки на комерційній основі;

— закордонні органи: органи влади та правоохоронні структури країн, де підприємство веде свою діяльність;

— громадськість: громадські організації, політичні партії, ЗМІ, чия думка та дії можуть впливати на репутацію та економічне становище підприємства.

Взаємодія всіх учасників системи економічної безпеки, чітке визначення їхніх функцій та відповідальності, а також ефективна координація дій є ключовими факторами успішного функціонування цієї системи.

Ефективне функціонування моделі забезпечення економічної безпеки підприємства потребує чіткої системи управління. До складу цієї системи входять наступні елементи [12]:

- принципи управління: фундаментальні засади, на яких ґрунтується вся система управління, визначаючи її цілі, методи та напрямки розвитку;
- суб'єкти управління: фізичні та юридичні особи, які беруть участь в управлінні системою економічної безпеки, маючи відповідні повноваження та відповідальність;
- функції управління: сукупність дій, спрямованих на досягнення цілей системи економічної безпеки, які поділяються на планування, організування, координацію, контроль та регулювання;
- управлінські відносини: система взаємозв'язків та взаємодій між суб'єктами управління, що виникають в процесі управління системою економічної безпеки;
- технічні засоби управління: сукупність інструментів, методів та технологій, які використовуються для збору, обробки та аналізу інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень;
- правова база управління: система нормативно-правових актів, які регламентують діяльність суб'єктів управління та визначають правові рамки функціонування системи економічної безпеки.

Взаємодія всіх цих елементів забезпечує чітке, цілеспрямоване та результативне управління моделлю забезпечення економічної безпеки підприємства.

Рівень функціонування системи економічної безпеки значною мірою обумовлюється її матеріально-технічним забезпеченням. До складу матеріально-технічної бази системи входять [10]:

- спеціальні технічні засоби інформаційної безпеки: комплекс програмно-апаратних рішень, спрямованих на захист інформаційних ресурсів від несанкціонованого доступу, витоку, модифікації чи знищення;

- технічні засоби спостереження та сигналізації: обладнання, що використовується для візуального та аудіоконтролю за об'єктами, територіями та приміщеннями, а також для оповіщення про виявлення загроз;

- транспортні засоби: автомобілі, мотоцикли, інші транспортні засоби, необхідні для мобільного реагування на події, пов'язані з економічною безпекою, а також для виконання інших службових завдань.

Важливо зазначити, що склад та обсяг матеріально-технічної бази системи економічної безпеки визначаються індивідуально для кожного підприємства, з урахуванням його специфіки, розмірів, галузевої приналежності, рівня потенційних загроз та інших факторів.

З метою нейтралізації та мінімізації впливу небезпек, загроз та ризиків суб'єктами системи економічної безпеки застосовується комплекс спеціалізованих технологій. До них належать [12]:

- технології протидії рейдерським захопленням: комплекс заходів, спрямованих на захист права власності та запобігання незаконному поглинанню підприємства;

- технології протидії недобросовісній конкуренції: методи виявлення та нейтралізації неправомірних дій конкурентів, які шкодять репутації та економічним інтересам підприємства;

- технології забезпечення кадрової безпеки: система заходів, спрямованих на недопущення до роботи на підприємстві осіб, які можуть становити загрозу його економічній безпеці;

- технології конкурентної розвідки: методи збору та аналізу інформації про конкурентів, їхні стратегії, плани та слабкі сторони, що дозволяє підприємству приймати обґрунтовані рішення щодо конкурентної боротьби;

- технології забезпечення фінансової безпеки: комплекс заходів, спрямованих на захист фінансових ресурсів підприємства від втрат, шахрайства та інших ризиків.

Забезпечення економічної безпеки підприємства являє собою комплексну діяльність уповноважених суб'єктів, спрямовану на нейтралізацію та попередження реальних і потенційних, як внутрішніх, так і зовнішніх загроз, які можуть завдати шкоди економічному становищу та стабільності компанії. Цей процес ґрунтується на наступних ключових аспектах: проактивний підхід, комплексність, системність, безперервність (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Підходи до забезпечення економічної безпеки підприємства

Проактивний підхід:	Комплексність:
Замість очікування на виникнення проблем, система економічної безпеки має бути орієнтована на їхнє попередження та мінімізацію потенційних ризиків.	Забезпечення економічної безпеки потребує комплексного підходу, який охоплює всі аспекти діяльності підприємства, від фінансової сфери до інформаційної безпеки та персоналу.
Системність:	Безперервність:
Заходи з економічної безпеки мають бути чітко структуровані та взаємопов'язані, утворюючи єдину систему, що ефективно реагує на виклики.	Процес забезпечення економічної безпеки не має тимчасових меж, він потребує постійного моніторингу, аналізу та адаптації до мінливих умов.

Джерело: розроблено автором

Процес забезпечення економічної безпеки повинен базуватися на комплексному підході, який передбачає використання всіх внутрішніх і зовнішніх ресурсів підприємства для протидії реальним і потенційним небезпекам та загрозам як у внутрішньому, так і у зовнішньому середовищі. Комплексне забезпечення економічної безпеки включає наступні кроки [11]:

— моніторинг процесів у внутрішньому та зовнішньому середовищі підприємства з метою виявлення сфер, де існують загрози та небезпеки для його економічної безпеки.

— аналіз і оцінка виявлених загроз та небезпек економічній безпеці;

— визначення суб'єктів системи економічної безпеки, які залучаються для реалізації конкретних заходів щодо забезпечення економічної безпеки підприємства;

- планування заходів для комплексної протидії загрозам і небезпекам економічній безпеці;
- формування механізмів управління діяльністю суб'єктів системи економічної безпеки;
- розробка механізмів взаємодії суб'єктів господарської діяльності, які беруть участь у забезпеченні економічної безпеки;
- підготовка та реалізація конкретних заходів щодо забезпечення економічної безпеки підприємства;
- оцінка результатів проведених заходів з метою забезпечення економічної безпеки.

Всі зусилля, спрямовані на створення та вдосконалення системи економічної безпеки, повинні мати одну ключову мету – забезпечення сприятливих умов для успішного функціонування та отримання прибутку підприємством, навіть в умовах високої невизначеності та динамічних змін, характерних для нестабільної економіки.

1.3. Фактори економічної безпеки підприємства

Аналізуючи фактори, що впливають на економічну безпеку підприємств, слід виділити групи факторів, які, на думку науковців, мають найбільш істотний вплив на їхню діяльність та стратегічні рішення в сучасних умовах, а також посилюють невизначеність зовнішнього середовища.

Згідно з думкою Судакової О.І., перша група факторів, пов'язана зі змінами мікросередовища та інституційних рамок функціонування підприємств, робить актуальним дослідження підприємницької екосистеми. Це, в свою чергу, передбачає розширення меж аналізу зовнішнього середовища, а також методів та інструментів, які використовуються для його проведення [13].

Друга група факторів, пов'язана з трансформацією галузей та ринків, характеризується такими тенденціями [14]:

- скорочення ролі традиційних вхідних бар'єрів: вхід на нові ринки стає доступнішим завдяки зниженню регулювання, появі нових технологій та зміні споживчих вподобань;
- відсутність чітких галузевих кордонів: межі між галузями стають все більш розмитими, що призводить до появи нових продуктів та послуг, які поєднують в собі характеристики різних галузей;
- розвиток суміжних галузей: швидкий розвиток суміжних галузей може створювати як нові можливості, так і нові загрози для підприємств.

В таких умовах для підприємств стає складніше провести аналіз тієї цінності, яку їхні продукти представляють для споживача та провести аналіз конкурентів, так як зростання конкуренції з боку нових та нетрадиційних гравців на ринку ускладнює для підприємств оцінку їх сильних та слабких сторін, а також розробку ефективних конкурентних рішень.

Третя група факторів, пов'язана зі зміною характеру конкуренції, обумовлюється впливом глобалізації економіки, що призводить до: збільшення кількості конкурентів, адже на ринку з'являються нові гравці не лише з традиційних країн, але й з країн, що розвиваються; зростання можливостей для імітації та наслідування продукції виробників-лідерів, так як сучасні технології дозволяють легко копіювати продукти та послуги, що робить конкурентну боротьбу більш жорсткою; розвитку нових форм кооперації завдяки інформаційним технологіям, які дозволяють швидко та ефективно об'єднувати зусилля невеликих команд, незалежно від їх місцезнаходження [15].

Четверта група чинників, відома як нові моделі поведінки споживачів, зумовлена насиченням ринків і доступністю ринкової інформації. Це призводить до зниження ступеня лояльності споживачів до продуктів і підвищення їхніх вимог до отримання не лише продукту, а й послуг, що вирішують їхні проблеми [16]. В умовах такої мінливої споживчої поведінки

компаніям необхідно більш детально і широко застосовувати методи роботи зі споживачами.

Говорячи про фактори економічної безпеки, варто зауважити, що в науково-дослідницькій практиці, яка зосереджена на питаннях економічної безпеки, існує багато різних точок зору щодо визначення цих факторів.

Згідно з класифікацією, запропонованою Васильців Т. [17], фактори економічної безпеки підприємства поділяються на чотири групи: позитивні та негативні за способом впливу, внутрішні та зовнішні за середовищем виникнення, прямі та непрямі за характером впливу, а також об'єктивні та суб'єктивні за ступенем обумовленості

Таблиця 1.3

Класифікація факторів економічної безпеки підприємства
за Васильців Т.

За способом впливу	
Позитивні	Негативні
Сприяють розвитку та зміцненню економічної безпеки підприємства.	Створюють загрози для економічної безпеки підприємства.
За середовищем виникнення	
Внутрішні	Зовнішні
Виникають в межах самого підприємства.	Виникають за межами підприємства, але впливають на його діяльність.
За характером впливу	
Прямі	Непрямі
Мають безпосередній вплив на економічну безпеку підприємства.	Мають опосередкований вплив на економічну безпеку підприємства.
За ступенем обумовленості	
Об'єктивні	Суб'єктивні
Не залежать від волі та діяльності людини.	Залежать від волі та діяльності людини.

Джерело: розроблено автором на основі [17]

Зовнішні фактори поділяються на прямі та непрямі. Прямі фактори, такі як ресурсне забезпечення, наявність інфраструктури, конкурентне середовище, споживачі, постачальники і партнери, негайно впливають на економічну безпеку підприємства. Непрямі зовнішні фактори включають політичні, економічні, правові, науково-технічні, міжнародні, екологічні, соціально-культурні, демографічні, природно-кліматичні та географічні аспекти.

Показники цих факторів варіюються залежно від підприємства, але загальні економічні показники включають рівень інфляції, платоспроможність населення, інвестиційні ресурси та курс національної валюти. Правові показники охоплюють проблеми із законодавством, стабільність податкової системи, державне регулювання, валютно-митну політику, інвестиційні пільги та екологічне регулювання. Політичні показники включають зміни фінансової політики, корупцію, криміналізацію, державну підтримку підприємств і стимулювання внутрішнього попиту. Об'єктивні фактори впливають на економічну стійкість через поступові процеси, тоді як суб'єктивні фактори виникають у результаті цілеспрямованих дій груп людей, що діють у своїх інтересах [18].

Ю. Гаруст та А. Перелазний підкреслюють, що для управління економічною безпекою підприємства фактори впливу слід розділити на внутрішні та зовнішні. Внутрішні чинники, на які підприємство може впливати, визначають ефективність його функціонування, включаючи роботу колективу та фінансові можливості. Зовнішні фактори, на які підприємство не може впливати, визначають його конкурентоспроможність і рівень залучення ресурсів, зокрема фінансових [19]. Внутрішні чинники включають технології, технічне забезпечення, організацію виробництва, персонал і фінансовий стан.

Організація виробництва передбачає впровадження найефективніших методів використання персоналу, обладнання та матеріалів, що зменшують витрати. Для своєчасного і якісного виконання завдань необхідно обробляти внутрішню і зовнішню інформацію, приймати обґрунтовані рішення і доносити їх до співробітників усіх рівнів [20]. Кадровий склад повинен відповідати вимогам робочих місць, враховуючи здібності і якості працівників. Фінансовий стан підприємства відображається у використанні фінансових ресурсів для організації виробничого процесу, його розширення та оновлення.

Зовнішні чинники економічної безпеки включають вплив економіки, політичну стабільність, науково-технічний прогрес та соціокультурні тенденції. Під час економічного зростання можливості для підприємств розширюються, тоді як під час спаду вони обмежуються, що може призводити до скорочення персоналу. Політична стабільність впливає на відносини між державою і підприємствами, залучення іноземних інвесторів та розвиток зовнішньоекономічної діяльності. Науково-технічний прогрес сприяє впровадженню інновацій, що підвищують ефективність та продуктивність. Соціокультурні тенденції визначають культурне середовище, в якому діє підприємство, і його поведінку у цьому контексті.

Баланда А. класифікує фактори економічної безпеки підприємства за складовими, включаючи фінансові, управлінські, інтелектуальні та кадрові, техніко-технологічні, політико-правові, інформаційні та екологічні [21]. Ця класифікація відрізняється тим, що фактори характеризуються як «фактори сприяння», тобто вони спрямовані на забезпечення економічної безпеки, а не просто відображають аспекти внутрішнього та зовнішнього середовища.

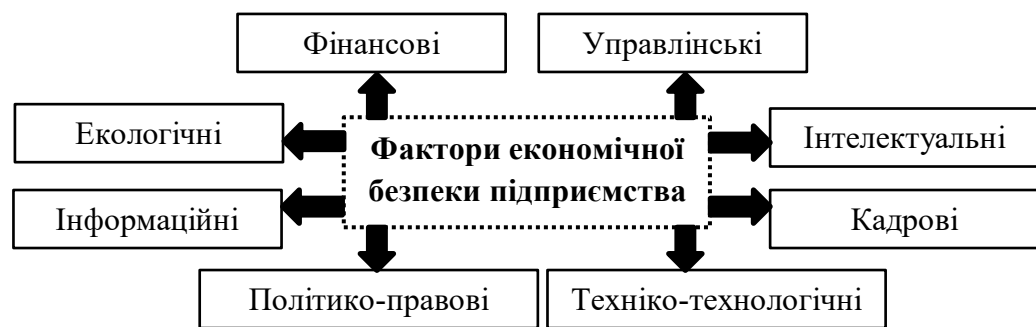

Рис. 1.4 – Класифікація факторів економічної безпеки підприємства за Баландою А.

Джерело: розроблено автором на основі [21]

Для фінансової складової економічної безпеки визначено наступні фактори сприяння: оцінка фінансового стану щодо платоспроможності, структури капіталу та прибутковості; аналіз ефективності попереджувальних заходів; розробка рекомендацій щодо їхнього фінансування.

Щодо управлінської складової, до факторів сприяння відносять: планування та управління активами; стратегії ринкової конкуренції та переваг; ефективна ціноутворення та кадрова політика; встановлення співпраці з державними органами; антиципація форс-мажорних обставин, таких як страйки.

Фактори сприяння інтелектуальної та кадрової складової включають управлінське оновлення та оцінку ефективності персоналу, а також підвищення інтелектуального потенціалу.

Щодо факторів техніко-технологічної складової, вони охоплюють аналіз і покращення існуючих технологій, дослідження інформації про нові розробки, планування розвитку технологій та бюджетування цього процесу.

Фактори сприяння політико-правової складової включають оцінку ресурсного забезпечення, управління та планування заходів, лобіювання інтересів підприємства на різних рівнях влади та реагування на зміни в законодавстві.

До групи факторів, що сприяють інформаційній складовій, відносяться збір, обробка та класифікація інформації, створення баз даних про діяльність компанії та зовнішні тенденції, прогнозування на основі цієї інформації розвитку бізнесу та формування зв'язків з громадськістю.

Щодо факторів, що сприяють екологічній складовій, вони включають дотримання екологічних норм, проведення екологічного контролю та фінансування заходів з охорони навколишнього середовища.

Згідно з класифікацією, запропонованою Гнилицькою Л.В., фактори економічної безпеки підприємства поділяються на внутрішні та зовнішні [22]. У межах внутрішніх факторів, наведених у цій класифікації, можна виділити організаційно-управлінські аспекти, такі як стратегія розвитку, маркетингова політика, інноваційна активність, інвестиційні можливості, а також природні та технологічні фактори, які включають галузеву приналежність, структуру продукції, виробничі витрати та модернізацію технічної бази.

Згідно з даною класифікацією, зовнішні чинники економічної безпеки включають природно-кліматичні аспекти, соціальні показники, такі як рівень зайнятості, доходи населення, а також соціально-демографічні, соціально-економічні, соціально-психологічні, і соціально-культурні виміри [22]. До них також входять науково-технічні аспекти, такі як нестабільність у виробничих процесах, науково-технічний прогрес, інформаційні фактори, а також політичні аспекти, такі як стабільність політичної ситуації в країні, нормативно-правове середовище, що включає курс валют, податкове законодавство, рівень інфляції, і кредитну політику.

До розгляду також наведено класифікацію Денисова О.Є., який докладав особливих зусиль у вивченні економічних факторів, формуючи їх таким чином [23]: економіко-технологічні аспекти, такі як обіг оборотних засобів, виробничі витрати, умови реалізації продукції, тривалість виробничого циклу, склад активних активів, ефективність господарських операцій; фінансові аспекти, такі як прибуток, фінансові інвестиції, ліквідність, кредиторська та дебіторська заборгованість; а також аспекти ринкової динаміки, такі як потенціал для бізнес-співпраці, конкуренція, ринкове становище, попит на продукцію, рівень залежності від зовнішніх фінансових джерел та державна підтримка, у тому числі система кредитування і страхування ризиків.

Отже, фактори, що визначають економічну безпеку підприємства, є важливими в управлінні ним, оскільки вони формують основу для цього процесу. Це відображається у визначенні та класифікації цих факторів, а пристосування до них сприяє забезпеченню економічної безпеки підприємства. Ці фактори можна розділити на внутрішні та зовнішні. Зовнішні включають політичні аспекти, такі як вплив уряду на економіку, підтримка галузей, законодавство щодо регулювання економічної діяльності, а також економічні, соціальні та технологічні фактори. Щодо внутрішніх факторів, вони включають технологічні аспекти, кадровий потенціал,

організаційно-управлінські та фінансові аспекти, які безпосередньо впливають на стан підприємства.

Таким чином, аналіз факторів економічної безпеки підприємства відзначається відсутністю чіткості в їх розумінні та описі. Ця неоднозначність проявляється у багатоступеневій класифікації факторів, які, проте, мають подібну структуру та загальні критерії, але виявляють незначні відмінності в деяких їх особливостях.

Висновки до розділу 1.

У першому розділі кваліфікаційної роботи визначено історичне походження становлення та сутність поняття «економічна безпека підприємства». На основі проведених досліджень встановлено, що економічна безпека підприємства – це безперервний процес, при якому наявні ресурси підприємства розподіляються таким чином, щоб на тлі стримуваних загроз зовнішнього й внутрішнього середовища забезпечити здатність ефективного функціонування підприємства, задоволення його найважливіших інтересів, сталого розвитку та досягнення бізнес-цілей. Виявлено, що важливим показником функціонування економічної безпеки підприємства є ефективність використання механізму її забезпечення, котрий входить в склад діючої моделі підвищення економічної безпеки на підприємстві, що є унікальною для кожного підприємства, з урахуванням його специфіки, розмірів, галузевої приналежності та інших факторів. Дослідження показало, що фактори, які визначають економічну безпеку підприємства, становлять основу для управління ним, що відображається у визначенні та класифікації цих факторів. Процес адаптації до них сприяє забезпеченню економічної стабільності. Фактори можна розділити на внутрішні (технологічні, кадровий потенціал, організаційно-управлінські, фінансові) та зовнішні (політичні, економічні, соціальні, технологічні).

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА З МЕТОЮ ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ

2.1. Сучасний стан українського ринку хлібобулочних виробів

Хліб та хлібобулочна продукція відзначаються високою універсальністю споживання, що робить їх ключовими елементами харчового забезпечення населення. Незалежно від різноманітних соціальних та економічних чинників, вони залишаються необхідними для всіх категорій населення. Таким чином, хлібопекарська промисловість, має стратегічне значення для забезпечення життєво важливих потреб суспільства та забезпечення продовольчої безпеки країни.

У 70-ті роки ХХ століття хлібопекарська промисловість України досягла свого піку розвитку. Цей період характеризувався інтенсивним будівництвом хлібозаводів, обладнаних передовими технологічними рішеннями та новітнім обладнанням для виробництва різноманітної хлібобулочної продукції. У цей час Україна визнавалася лідером за обсягами виробництва якісного хліба та хлібобулочних виробів, завдяки активному розвитку та постійному удосконаленню науково-технічного потенціалу цієї галузі.

Попри деструктивні наслідки, що настали після розпаду Радянського Союзу, хлібопекарська галузь України вдало зберегла свою спроможність забезпечувати населення широким асортиментом хлібних та хлібобулочних виробів без перебоїв. На сучасному етапі розвитку ринку хлібопродуктів спостерігається подальше розгалуження територіального та регіонального охоплення: хлібопекарські підприємства активно діють у всіх областях України, зокрема завдяки діяльності великих холдингів, які розширюють свою географічну присутність та мережу збуту. Проте процеси перерозподілу власності, конкурентна боротьба на ринку та економічні кризові явища спричинили зменшення кількості підприємств, що займаються виробництвом

хлібобулочної та борошняної продукції. За останні п'ять років їх кількість знизилася на третину, до 1007 одиниць, при цьому зменшилася і чисельність виробничого персоналу.

В Україні визначення поняття «хліб із пшеничного борошна» закріплене у ДСТУ 7517:2014 Національним стандартом України службою Держспоживстандарт України, «хліб із житнього та суміші житнього і пшеничного борошна» – ДСТУ-П 4583:2006, «булочка» – ДСТУ-П 4587:2006, «батон» – ДСТУ 7707:2015. Хлібобулочні вироби для експорту виробляють за чинними нормативними документами країни-імпортера.

Хлібопекарна галузь за КВЕД-2010 входить до секції С «Переробна промисловість» Розділ 10 «Виробництво харчових продуктів»; Група 10.7 «Виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів»; Клас 10.71 «Виробництво хліба та хлібобулочних виробів; виробництво борошняних кондитерських виробів, тортів і тістечок нетривалого зберігання» [24].

Таблиця 2.1 – КВЕД-2010 Клас 10.71 «Виробництво хліба та хлібобулочних виробів; виробництво борошняних кондитерських виробів, тортів і тістечок нетривалого зберігання»

Клас	Назва видів економічної діяльності та пояснення до них
<u>10.71</u>	Виробництво хліба та хлібобулочних виробів; виробництво борошняних кондитерських виробів, тортів і тістечок нетривалого зберігання <i>Цей клас включає:</i> • виробництво хлібобулочних виробів: ○ хліба та булочок ○ тортів, тістечок, пирогів, бісквітів, фруктових тістечок, млинців, вафель тощо нетривалого зберігання <i>Цей клас не включає:</i> • виробництво хлібобулочних виробів тривалого зберігання (сухарів, печива, соломки, пирогів, тістечок тощо), див. 10.72 • виробництво макаронних виробів, у т. ч. з начинкою, див. 10.73 • випікання хлібобулочних виробів у ресторанах, кафе тощо для їх негайного споживання на місці, див. розділ 56

Джерело: сформовано автором на основі [24]

Більш детальний опис номенклатури продукції зазначено у Номенклатурі продукції промисловості (НПП-2019) хлібопекарної галузі в Україні, що описано в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Номенклатура продукції промисловості (НПП-2019)
хлібопекарної галузі в Україні

Код	Назва	Од. вимір.
10.71	Хліб та вироби хлібобулочні; вироби борошняні кондитерські, торти та тістечка нетривалого зберігання	
10.71.11	Хліб та вироби хлібобулочні, нетривалого зберігання	
10.71.11.00	Хліб та вироби хлібобулочні, нетривалого зберігання	т
10.71.11.00.10	Хліб житній	т
10.71.11.00.20	Хліб пшеничний	т
10.71.11.00.30	Хліб житньо-пшеничний і пшенично-житній	т
10.71.11.00.40	Вироби булочні	т
10.71.11.00.50	Хліб дієтичний	т
10.71.11.00.90	Хліб інший	т
10.71.12	Вироби борошняні кондитерські, торти та тістечка, нетривалого зберігання	
10.71.12.00	Торти і вироби кондитерські; вироби хлібобулочні інші з додаванням підсолоджувальних речовин	т
10.71.12.00.10	Торти	т
10.71.12.00.20	Тістечка	т
10.71.12.00.30	Вироби здобні (булочки підвищеної калорійності, листкові, рулети з маком, рогалики тощо)	т
10.71.12.00.40	Пироги, пиріжки, пончики	т
10.71.12.00.90	Солодощі східні борошняні	т

Джерело: сформовано автором на основі [25]

Важливим аспектом аналізу ринку хлібопекарної галузі є дослідження повоєнних змін. Для виробників хлібобулочних та борошняних виробів, останні сезони виявилися втратними. У період з 2020 по 2022 роки це було зумовлено епідемією Covid-19, а починаючи з лютого 2022 року - повномасштабним вторгненням. Практично всі підприємства змушені були повністю переглянути свої стратегії ведення господарської та підприємницької діяльності. Одним з ключових напрямків такої перебудови стала адаптація та мобілізація з урахуванням сучасних умов [26].

Важливу роль у реабілітації галузі відіграли маркетингологи численних підприємств-виробників та торговельних мереж. Завдяки їхнім інноваційним підходам на ринку з'явилися нові бренди хліба, такі як "Джавелін", багет

"Стінгер" та бублики "Байрактар". Також на упаковці хлібобулочних виробів з'явилися символи та мотиви, що відображають українську культуру, такі як тризуб, візерунки та калина [27].

Додатковим чинником, що сприяв падінню внутрішнього ринку, є масовий відтік населення України до країн Європейського Союзу, Сполучених Штатів Америки та країн Азії. Для компенсації цього зменшення кількості споживачів виробники вирішили розширити свій асортимент продукції, орієнтованої на аудиторію, яка уникає вживання хлібобулочних виробів з різних причин. Таким чином, у продажних точках стало звичайним наявність бездріжджового, житнього, цілнозернового, безглютенового, кукурудзяного хлібу та інших видів хлібобулочних виробів. Найбільш популярними тенденціями, якими виробники спрямовано залучають нових споживачів, є акцент на натуральному складі та крафтовому виробництві, розширення асортименту продукції за рахунок відмови від пшеничного борошна, збільшення обсягів стрітфуду та звернення до замороженої та пребек продукції.

Додатковим викликом для України є значне зростання кількості військовослужбовців, чия діяльність пов'язана із високими фізичними та психологічними навантаженнями. Їхній раціон повинен забезпечувати достатню кількість поживних речовин, причому хлібобулочні вироби становлять значну частину цього раціону. Однак за дослідженнями, ці продукти мають незбалансований склад і недостатню кількість важливих білків. Цю проблему можна вирішити шляхом збільшення вмісту тваринних або рослинних білків. Тому на сьогодні технологи зосереджуються на розробці формул для виробництва хлібобулочних виробів з високим вмістом білка.

Так як хлібобулочні вироби є товарами з досить короткими строками зберігання. Отже обсяги внутрішньої торгівлі набагато переважають обсяги зовнішньої. За даними, представленими на рисунку 2.1, Одеська, Дніпропетровська та Київська області, а також місто Київ, виступали як

провідні регіони з роздрібним товарооборотом, причому обсяги в місті Києві майже дорівнювали чверті від загальних обсягів в країні.

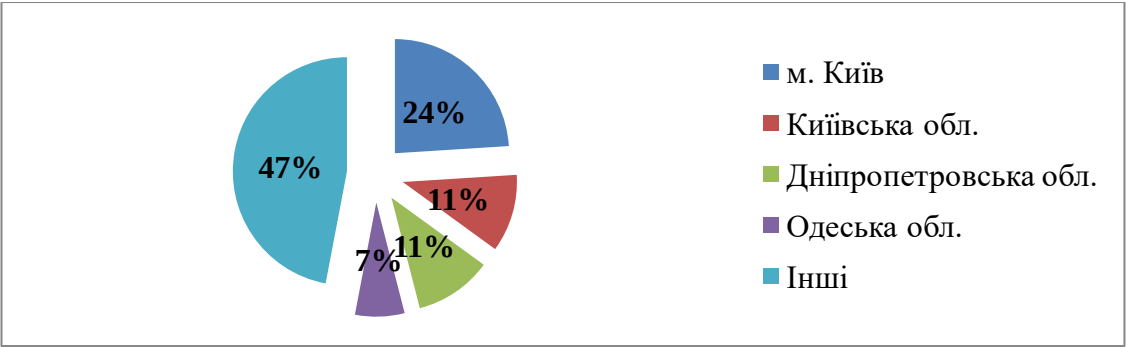

Рис. 2.1 – Географічна структура роздрібного товарообороту хлібобулочних виробів у 2023 році в Україні

Джерело: сформовано автором на основі [26]

Один із ключових аспектів щодо цін на продукцію полягає в помітній щорічній тенденції до їх зростання, яка, однак, згідно з даними на рисунку 2.2, у 2023 році відзначається певною стабільністю. Проте можна передбачити подальше підвищення цін, що є результатом низького рівня врожаю цього літа. Ця ситуація обумовлена неможливістю засіяти великі площі полів через російську агресію, а також проблемами у логістиці та каналах збуту продукції.

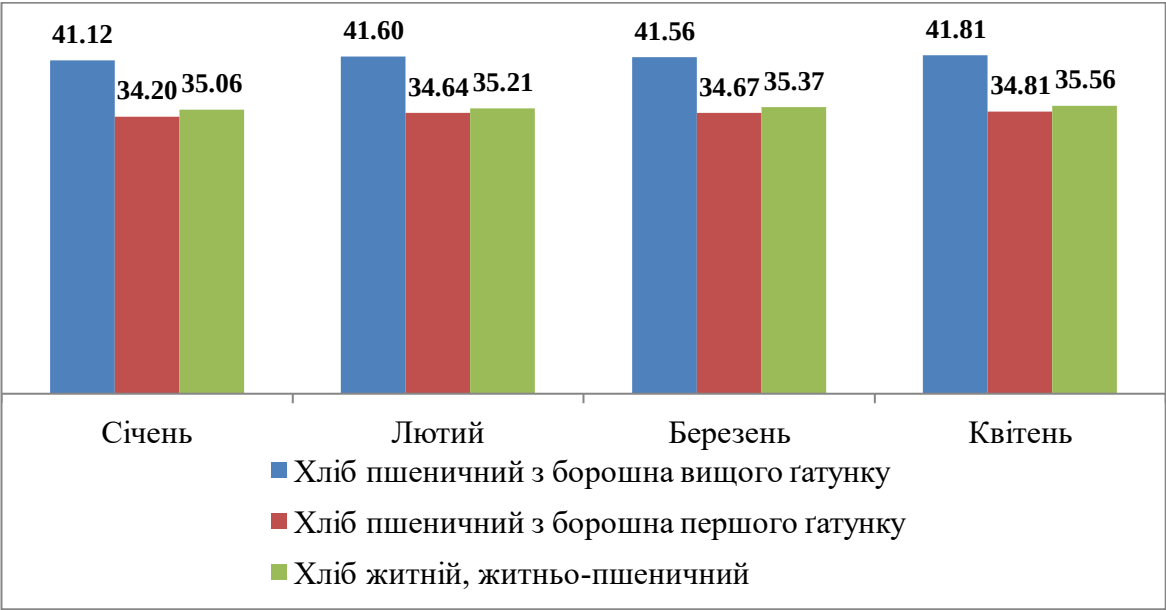

Рис. 2.2 – Середні споживчі ціни на хліб по Україні у 2024 році, грн

Джерело: сформовано автором на основі [26]

Обсяг виробництва хліба, хлібобулочних і борошняних виробів (тис. т) за проміжок часу від 2017 року до 2021 року зображено на рис. 2.3.

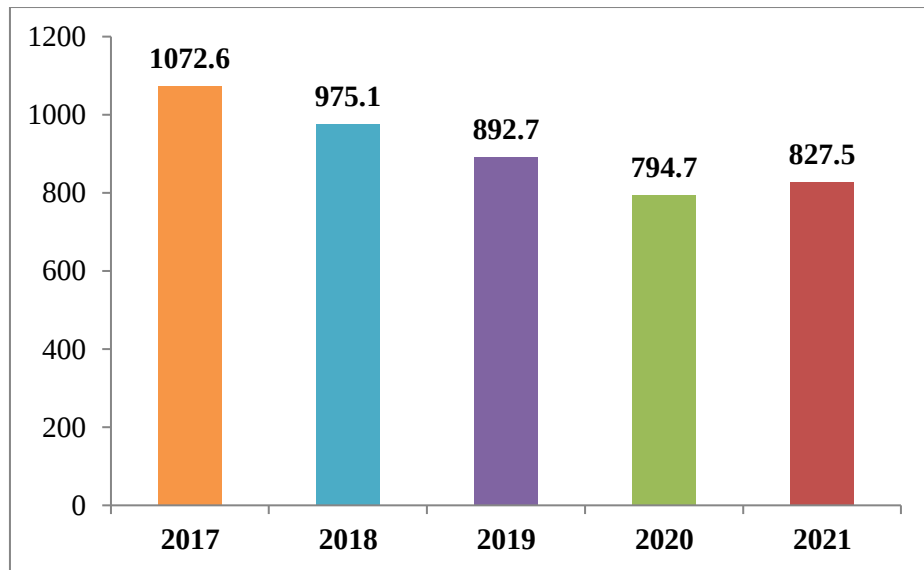

Рис. 2.3 – Обсяг виробництва хліба, хлібобулочних і борошняних виробів, тис. т

Джерело: сформовано автором на основі [28]

Можна зробити висновок про зменшення обсягів виробництва у період з 2017 по 2020 рік, що може бути викликано різноманітними економічними та соціальними чинниками, такими як зміни в споживчому попиті, конкурентна боротьба на ринку та економічні кризи. Однак у 2021 році спостерігається певне зростання обсягу виробництва порівняно з попереднім роком, що може свідчити про поступове відновлення галузі або ефективні заходи, спрямовані на стимулювання виробництва. Загалом, важливо продовжувати моніторити тенденції у виробництві хліба та хлібобулочних виробів, а також вживати стратегічні заходи для підтримки і розвитку цієї галузі.

За даними Держстатистики можна встановити динаміку реалізації продукції за останні чотири роки. У 2020 році спостерігався певний підйом обсягу реалізації порівняно з попереднім періодом, що може бути зумовлено підвищеним попитом на продукцію хлібопекарської галузі під час економічних та соціальних труднощів, спричинених пандемією. Проте, у 2021 році спостерігається ще значніший зростання обсягу реалізації, що

може свідчити про подальше відновлення ринку та підвищення попиту на хлібобулочні вироби. У наступні два роки, 2022 і 2023, відзначається деяке зниження обсягу реалізації в порівнянні з попереднім роком, що може бути пов'язано з різними факторами, такими як зміни в споживчому попиті, економічні коливання, що спричинене воєнним станом в країні.

Обсяг реалізації хліба, хлібобулочних і борошняних виробів (млн. грн.) за проміжок часу від 2020 року до 2023 року зображено на рис. 2.4.

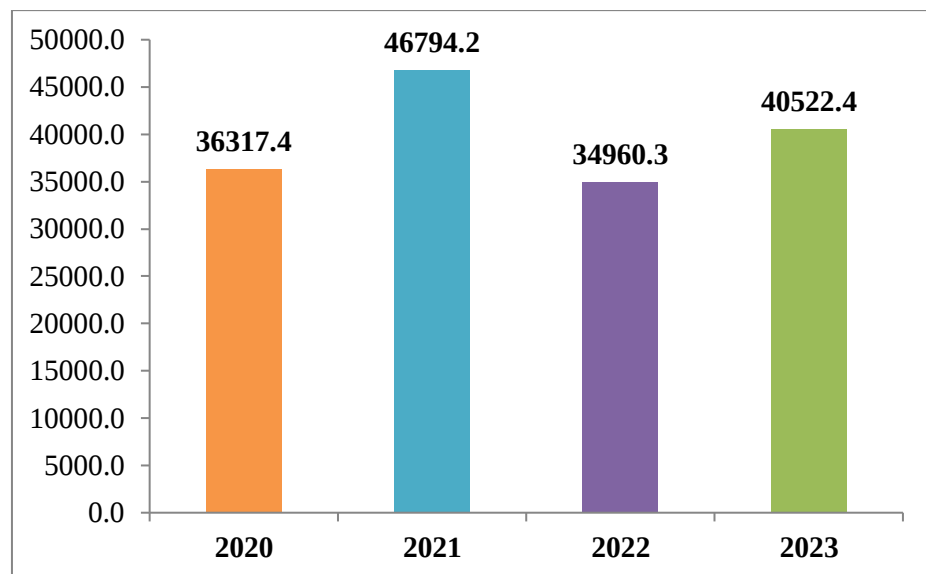

Рис. 2.4 – Обсяг реалізації хліба, хлібобулочних і борошняних виробів, млн. грн.

Джерело: сформовано автором на основі [28]

Один із ключових аспектів щодо цін на продукцію полягає в помітній щорічній тенденції до їх зростання, яка, однак, згідно з даними на рисунку 5, у 2023 році відзначається певною стабільністю. Проте можна передбачити подальше підвищення цін, що є результатом низького рівня врожаю цього літа. Ця ситуація обумовлена неможливістю засіяти великі площі полів через російську агресію, а також проблемами у логістиці та каналах збуту продукції.

Використовуючи дані статистики, які наявні на сайті Державної митної служби України [25], можна провести аналіз експортно - імпорتنих операцій хлібопекарної галузі.

Таблиця 2.3 – Фінансові результати експортно-імпортних операцій з хлібопекарної галузі

Рік	Експорт, тис. дол.		Імпорт, тис. дол.	
	Показник	Різниця	Показник	Різниця
2018	153451,30	-	56908,54	-
2019	173950,51	20499,22	81705,52	24796,98
2020	198114,34	24163,83	101068,77	19363,25
2021	255555,89	57441,55	129871,81	28803,04
2022 (січень-березень)	38960,08	-	21517,79	-
Всього за 5 років	820032,11	102104,59	391072,42	72963,27

Джерело: сформовано автором на основі [25]

Дані цієї таблиці показують, що з кожним роком обсяги експорту та імпорту хлібобулочних та борошняних виробів значно зростали, що свідчить про розвиток цієї галузі та збільшення впливу України на міжнародному ринку харчової продукції. Більш наочно динаміку зростання обсягів експорту та імпорту, а також загальної ваги продукції можна побачити на графіку (рис. 2.5).

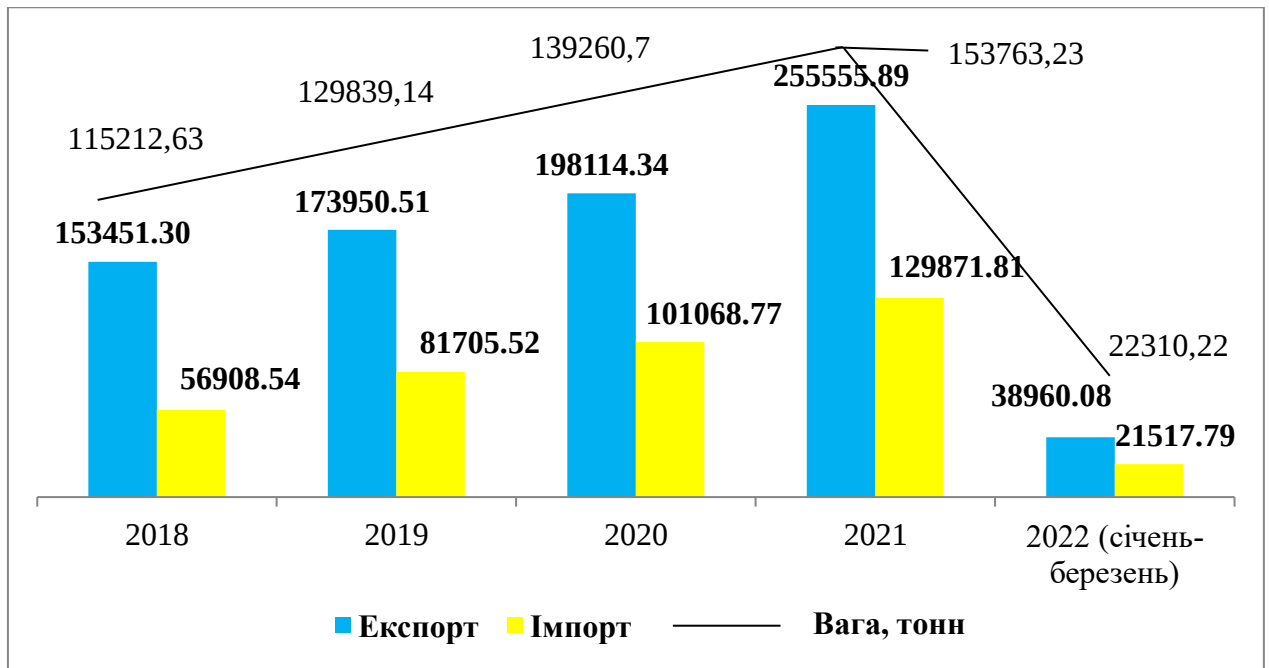

Рис. 2.5 – Динаміка імпорту та експорту хлібопекарної галузі у кількісному (тон) та вартісному вираженні (тис. дол.) за 2018-2022 рр.

Джерело: сформовано автором на основі [25]

Слід взяти до уваги те, що наразі актуальними даними на сайті митної статистики є дані за 1 квартал 2022 року. Це означає, що ми не можемо

показати, як змінились фінансові показники зовнішньоекономічних операцій за період війни у порівнянні з минулими роками. Проте, можна зробити припущення, що все ж таки вони зменшились. На це впливає низка факторів:

- відсутність морського та авіасполучення з країнами-партнерами;
- окупація великої кількості територій, на яких знаходились поля для вирощування зернових культур, а також підприємства, які виробляють хлібобулочні та борошняні вироби, що значно зменшує кількість продукції;
- зменшення кількості споживачів в Україні за рахунок еміграції значної частини населення та неможливості доставити продукцію на окуповані території, що впливає на обсяги імпортованої продукції.

Згідно графіку, наведеного на рис. 2.6, найпотужнішими партнерами України щодо експорту хлібобулочних та борошняних виробів до лютого 2022 р., були Білорусь, Румунія та Молдова.

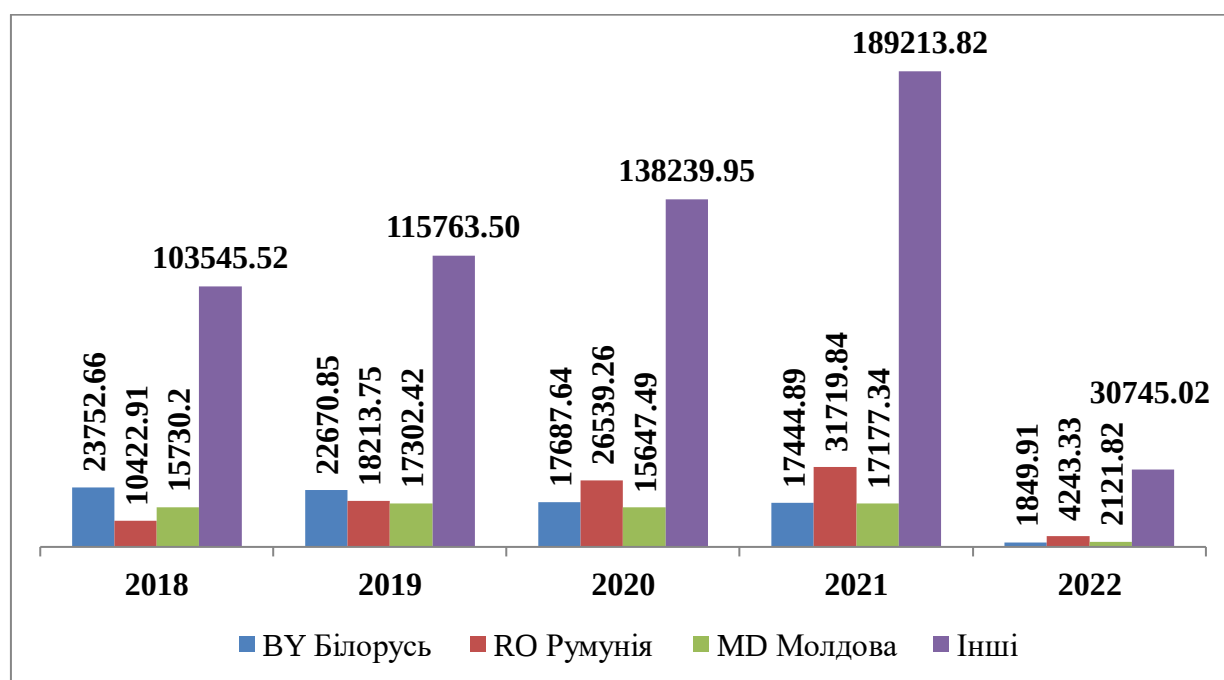

Рис. 2.6 – Географічна структура експорту хлібопекарної галузі, тис. дол

Джерело: сформовано автором на основі [25]

Щороку (до початку повномасштабного вторгнення) зазначені країни входили у першу п'ятірку країн за найбільшим обсягом експорту з України, що напряму залежить від особливостей хлібобулочних виробів (мають

короткий термін зберігання і повинні бути якнайшвидше реалізовані). Саме ці особливості (швидка втрата споживчих властивостей і неможливість транспортувати продукцію на значні відстані) захищають вітчизняний ринок від імпорتنих товарів. Очікувано, що за останній рік Білорусь також втратила Україну як потужного торговельного партнера, і це безумовно відтвориться на вартості споживчого кошика громадян зазначеної країни.

Повертаючись до даних табл. 2.3, слід зазначити, що обсяги експорту перевищують обсяги імпорту у 2-2,5 рази. Серед найбільших країн-партнерів, з яких Україна імпортує хлібобулочні та борошняні вироби, – Німеччина, Італія, Нідерланди та Польща (рис. 2.5). Варто акцентувати увагу на те, що обсяги імпорту з Польщі тримаються на однаковому рівні, а інколи й перевищують обсяги усіх інших країн, які не входять до цього рейтингу.

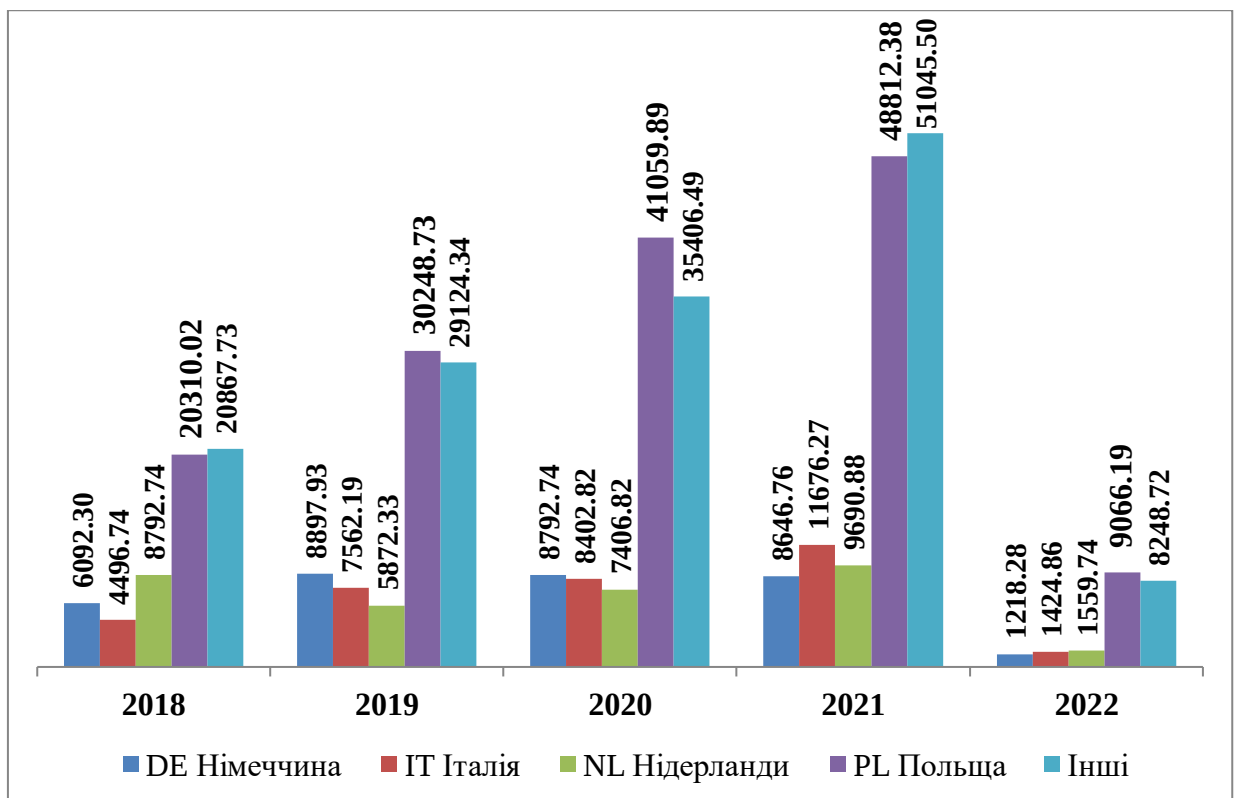

Рис. 2.7 – Географічна структура імпорту хлібопекарної галузі, тис. дол
Джерело: сформовано автором на основі [25]

Сучасні умови, зокрема воєнний стан в Україні, іміграція населення, спричинена війною, заміновані поля, на яких вирощують пшеницю, та

окупація територій, на яких знаходяться хлібозаводи, створюють низку серйозних проблем для хлібопекарської галузі:

1. Недостатність сировини: Заміновані поля, обмежені доступом до ресурсів та втрата контролю над територіями, де знаходяться хлібозаводи, призводять до недостатності пшениці та інших сировинних матеріалів для виробництва хлібобулочних виробів.

2. Збитки виробництва: Військові дії та окупація територій можуть призвести до знищення або пошкодження хлібозаводів, що призведе до значних збитків виробництва та втрати виробничих потужностей.

3. Втрати ринків збуту: Воєнний стан та імміграція можуть призвести до скорочення ринків збуту внаслідок зниження купівельної спроможності споживачів та зміни їхніх споживчих переваг.

4. Брак робочої сили: Імміграція населення та відтік робочої сили може призвести до браку кваліфікованих працівників у хлібопекарській галузі, що може вплинути на виробничий процес та якість продукції.

5. Погіршення логістики: Воєнний стан та окупація територій можуть призвести до перешкод у транспортуванні сировини та готової продукції, що погіршить логістику постачання та збуту для хлібопекарських підприємств.

2.2. Вплив зовнішніх факторів на стан економічної безпеки підприємств галузі

Слід зазначити, що успішна діяльність підприємства в умовах сучасної конкуренції неможлива без врахування та мінімізації впливу внутрішніх і зовнішніх загроз його економічній безпеці. Це зумовлено тим, що на його функціонування впливає багато чинників, які необхідно систематизувати і враховувати при проведенні комплексної оцінки рівня економічної безпеки. У хлібопекарській галузі переважає локальний та міжрегіональний характер конкуренції. Більшість виробників мають збутові мережі, що охоплюють певний географічний регіон, такий як місто, район або область. Це пов'язано

з коротким терміном зберігання хлібобулочних виробів, що обмежує радіус доставки. Економічно вигідна доставка продукції на відстань понад 150 кілометрів можлива лише для продуктів тривалого зберігання. Збільшення часу транспортування хліба до мережі знижує його конкурентоспроможність через погіршення якості продукції під час доставки споживачам.

Приблизно 60% вітчизняного промислового виробництва хліба та хлібобулочних виробів контролюють шість найбільших компаній, серед яких ПАТ "Київхліб", ТОВ "Хлібний холдинг "Хлібні інвестиції", ПАТ "Концерн "Хлібпром", ТОВ "Хлібокомбінат "Куліничі", ГК "Формула смаку", ГК "Хлібодар", і холдинг "Золотий урожай" Lauffer Group. Приблизно 10% виробництва хлібних продуктів здійснюють міні-пекарні, а решту 30% національного обсягу виробництва хліба та хлібобулочних виробів забезпечують понад 100 хлібо заводів [33].

Таблиця 2.4 – Основні учасники ринку хліба та хлібобулочних виробів

Ланцюг постачання	Кількість учасників	Основні гравці
Виробництво	Більше 100 хлібо заводів та понад 400 міні-пекарень	ПАТ «Київхліб», ТОВ «ХК «Хлібні інвестиції», ПрАТ «Концерн «Хлібпром», ТОВ «Хлібокомбінат «Куліничі», ГК «Формула смаку», ГК «Хлібодар»
Оптова торгівля	Більше 100 учасників	ТОВ «Август-Кий», ТОВ «Афіна-Груп», ТОВ «Тема-Б», ТОВ ТД «Гекта», ТОВ «Альта-Віста»
Роздрібна торгівля	Торговельні мережі, супермаркети, магазини, МАФи, продовольчі ринки	
Кінцеві споживачі	Населення України	

Джерело: сформовано автором на основі [33]

Виробників хлібопекарської продукції можна класифікувати за обсягами виробництва та виробничою потужністю на три стратегічні групи конкурентів. Перша стратегічна група, яка складається з великих промислових виробників, таких як хлібопекарські концерни та холдинги, що мають кілька бізнес-одиниць (хлібо заводів) у різних регіонах України, контролює близько 60% загальнонаціонального ринку. Ці компанії спеціалізуються на виробництві великих обсягів масових сортів хліба та широкому асортименті хлібобулочної та кондитерської продукції для різних

сегментів ринку. Вони мають відомі торгові марки та фірмові роздрібні торгівельні мережі [33].

До другої стратегічної групи належить значна кількість хлібозаводів, що мають середню виробничу потужність і в основному конкурують на локальних ринках в радіусі 100–150 км. Ці підприємства виробляють різноманітну продукцію для основних ринкових сегментів, охоплюючи основні товарні групи. Хоча вони разом забезпечують лише 30% національного виробництва хліба та хлібобулочних виробів, на місцевому рівні вони володіють лідируючими позиціями на відповідних ринках [33].

До третьої стратегічної групи відносяться дрібні виробники, такі як міні-пекарні, пекарні-кондитерські та пекарні в магазинах та супермаркетах. Вони переважно є приватними підприємствами та мають невелику виробничу потужність до 3 т на добу. Ці підприємства спеціалізуються на конкретних ринкових сегментах і продають свою продукцію або безпосередньо на місці виробництва, або на обмеженому локальному ринку, переважно в межах окремого міста або селища. Національно та на місцевих ринках хліба та хлібобулочної продукції ці підприємства займають невелику частку ринку, у середньому 10% [33].

Таблиця 2.5 – Лідери хлібопекарської промисловості України

Назва підприємства	Ринкова частка, %		
	2021 р.	2022 р.	2023 р.
ПАТ «Київхліб»	14,2	14,6	14,7
ТОВ «Хлібний холдинг «Хлібні інвестиції»	8	10,3	10,9
ПАТ «Концерн Хлібпром»	6,3	6,2	6,5
Індекс концентрації трьох підприємств	28,5	31,1	32,1

Джерело: сформовано автором на основі [33]

Розглянемо фактори зовнішнього середовища, які впливають на стан економічної безпеки ТОВ «Одеський хлібозавод №4», до складу яких входять: політичні, правові, економічні, соціокультурні, технологічні та екологічні.

Політичне регулювання значно впливає на хлібопекарську галузь України. Державна підтримка у вигляді пільг і субсидій може сприяти

модернізації виробництва та підвищенню якості продукції, що покращить конкурентоспроможність на світовому ринку. Однак жорстке регулювання цін може призвести до дефіциту хліба і зниження рентабельності підприємств.

Внаслідок політичної кризи 2014 року, що призвела до інфляційних процесів в Україні, спостерігалось зниження купівельної спроможності населення. Ринок хлібобулочних виробів, як і багато інших галузей, перебував у стані нестабільності. Внаслідок цього зросла цінова чутливість споживачів, проявився менший інтерес до продукції преміум-сегменту, тоді як попит на більш доступні продукти зріс.

Політичне регулювання хлібопекарської галузі в Україні здійснюється за допомогою низки законодавчих та нормативно-правових актів, які спрямовані на:

- забезпечення продовольчої безпеки: держава контролює обсяги виробництва та імпорту хліба, щоб гарантувати, що у країні буде достатньо цієї важливої продукції для задоволення потреб населення;
- захист прав споживачів: держава встановлює стандарти якості та безпеки хліба, а також контролює дотримання цих стандартів виробниками;
- підтримку вітчизняних виробників: держава надає пільги та субсидії хлібопекарським підприємствам, щоб допомогти їм конкурувати з іноземними виробниками;
- стимулювання розвитку галузі: держава розробляє та реалізує програми розвитку хлібопекарської галузі, які спрямовані на модернізацію виробництва, впровадження нових технологій та підвищення якості продукції.

У наш час приблизно 20% підприємств у сфері хлібопекарства зазнали зруйнування або не відновили свою діяльність з початку конфлікту. Україна, однак, має мережу потужних хлібо заводів, призначених для виробництва масових обсягів хліба, з значними запасами потужностей, які можуть забезпечити харчування приблизно 50 мільйонів людей [34].

На даний момент повністю відновили свою роботу 54% підприємств-членів Європейської бізнес асоціації (ЄБА), а ще 46% працюють із певними обмеженнями. Міністерство економіки України рекомендує анулювати 47% інструментів державного регулювання, таких як дозволи, ліцензії та декларації погоджень.

Через воєнний конфлікт і невизначеність майбутніх перспектив стосовно податкової реформи в Україні темпи переміщення підприємств за кордон виявляються значно вищими, ніж внутрішні переміщення.

Українські підприємства оцінили податкову політику в Україні під час воєнного конфлікту. Більшість опитаних визнали податкові умови для бізнесу як незадовільні.

Ціни на хліб в Європейському Союзі зросли майже на 20% в серпні через вторгнення Російської Федерації в Україну, яка є одним з основних експортерів зерна та добрив, що призвело до дестабілізації світових ринків та прискорення загальної інфляції.

Навіть в умовах окупації та замінування полів Україна може забезпечити внутрішній ринок зерном та виділити певну частку для експорту. В поточному році українські аграрії очікують врожай зернових та олійних культур обсягом приблизно 66,5 мільйонів тонн з площі близько 18,8 мільйонів гектарів [34].

Можна виділити організації, які здійснюють політичне регулювання хлібопекарської галузі:

- Міністерство аграрної політики та продовольства України: розробляє та реалізує державну політику у сфері агропромислового комплексу, включаючи хлібопекарську галузь.

- Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та ветеринарної медицини: здійснює контроль за дотриманням законодавства про безпечність та гігієну харчових продуктів, включаючи хліб та хлібобулочні вироби.

— Антимонопольний комітет України: контролює дотримання антимонопольного законодавства на ринку хліба.

Правове регулювання хлібопекарської галузі в Україні ґрунтується на низці законів, державних стандартів (ДСТУ) та програм розвитку. Закон України "Про безпечність та гігієну харчових продуктів" встановлює загальні вимоги до безпечності та гігієни харчових продуктів, включаючи хліб та хлібобулочні вироби. Він визначає, що виробництво та продаж хліба повинні здійснюватися відповідно до вимог цього закону, а також інших нормативно-правових актів, що регулюють цю сферу. Закон України "Про державне регулювання цін на харчові продукти" встановлює механізм державного регулювання цін на харчові продукти, включаючи хліб. Він передбачає можливість встановлення державних цін на хліб, а також граничних цін на нього. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Правил виробництва харчових продуктів" затверджує правила виробництва харчових продуктів, які встановлюють санітарно-гігієнічні вимоги до виробництва хліба та хлібобулочних виробів.

ДСТУ, які використовуються під час виробництва хлібобулочної продукції:

— ДСТУ 7794:2015 "Хліб пшеничний з борошна вищого гатунку. Умови технічні": Цей стандарт визначає вимоги до якості та безпечності хліба пшеничного з борошна вищого гатунку.

— ДСТУ 8188:2014 "Хліб житній та житньо-пшеничний. Умови технічні": Цей стандарт визначає вимоги до якості та безпечності хліба житнього та житньо-пшеничного.

— ДСТУ 8069:2015 "Вироби хлібобулочні. Терміни та визначення": Цей стандарт встановлює терміни та визначення, що використовуються у хлібопекарській галузі.

Програми для перспективного розвитку галузі:

— Державна цільова програма розвитку хлібопекарської промисловості на період до 2025 року: Ця програма спрямована на модернізацію виробництва, впровадження нових технологій та підвищення якості хлібобулочної продукції в Україні.

— Стратегія розвитку харчової промисловості України на період до 2030 року: Ця стратегія визначає пріоритетні напрямки розвитку харчової промисловості України, включаючи хлібопекарську галузь.

Важливо зазначити, що правове регулювання хлібопекарської галузі постійно оновлюється та вдосконалюється.

З лютого 2022 року військова агресія Російської Федерації спричинила безпрецедентну гуманітарну та економічну кризу в Україні, призвівши до значного потоку мігрантів, різкого падіння купівельної спроможності населення та погіршення логістики постачання продукції.

Споживча і купівельна спроможність українського населення зменшується. Якщо у минулому році на харчування громадян витрачалося 42% їхніх доходів, то в поточному цей показник перевищує 50%. Країна стикається із руйнуванням інфраструктури, а згідно з офіційними даними, ВВП зменшився на 30% [35]. Незважаючи на це, зернопереробна галузь виступає посередником між фермерськими господарствами, які забезпечують соціальну та продовольчу стабільність держави, і споживачами, благополуччя яких є важливою метою для кожної країни.

Виробники борошна зазнають складнощів, що включають нестачу обігових коштів та обмежений доступ до кредитних та грантових програм, дія яких припинилися внаслідок воєнного конфлікту. Однак наразі деякі цільові програми, такі як "5-7-9%" та "ЄРобота", продовжуються, надаючи гранти для розвитку переробних підприємств [35].

Олег Устенко, радник Президента України з економічних питань, відзначив, що в Україні ніколи за всю її незалежність не відбувалося такого значного зниження економіки. Він зазначив, що дефіцит державного бюджету в поточному році складе 7 мільярдів доларів. Також він зазначив,

що за його словами, у наступному році ВВП може зрости приблизно на 2%. Він також заявив, що очікується вживання достатньо жорсткої монетарної політики. Щодо дефіциту у 2024 році, він уточнив, що він залишиться значним, хоча меншим, ніж у поточному році, приблизно 3,5 мільярда доларів. Він також додав, що фінансування на наступний рік очікується близько 40 мільярдів доларів, і його буде здійснюватися за рахунок міжнародних інституцій [35].

Аналізуючи соціокультурний фактор впливу, було виявлено, що за даними УВКБ ООН (Агенції ООН у справах біженців) та Міжнародної організації з міграції, на початок червня 2022 року кількість внутрішньо переміщених осіб перевищувала 7 мільйонів осіб, а на тимчасово окупованих територіях проживало не менше 1,5 мільйона осіб. За статистикою Управління Верховного комісара ООН у справах біженців станом на 19 липня 2022 року, з України виїхало 9,57 мільйона осіб, при цьому 3,8 мільйона з них здійснили нестійке повернення. Враховуючи мобілізованих до армії та інші чинники, понад 20 мільйонів українців змінили місце перебування або залишаються на тимчасово окупованих територіях. Внаслідок війни від 5 до 15 мільйонів осіб втратили роботу [36].

Внутрішньо- та зовнішньоміграційні процеси обумовлюють ускладнення логістичних ланцюгів постачання продовольства, провокуючи ажіотажний попит та, як наслідок, зростання цін на харчові продукти. З метою стримування цінової динаміки, незважаючи на дію Постанови Кабінету Міністрів України № 341 від 20.05.2020 р., Постановою № 223 від 06.03.2022 р. було запроваджено державне регулювання цін на ряд базових продовольчих товарів. Цей комплекс заходів передбачає контроль за встановленням суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі цін на основні харчові продукти соціального призначення, до яких належить хліб.

У зв'язку з кризовими ситуаціями та воєнним станом у країні спостерігається погіршення рівня харчування та купівельної спроможності населення, зокрема серед малозабезпечених верств, особливо у зонах

збройних конфліктів або на територіях, звільнених після тимчасової окупації. Тому важливо вжити заходів на державному рівні для підтримки цих верств населення, враховуючи досвід міжнародних організацій, і сприяти постачанню продовольства.

Щодо технологічного фактору впливу, то українські виробники хліба використовують інноваційні технології для розширення асортименту і підвищення якості продукції, включаючи створення хліба з різними смаками. Однак зменшення державного фінансування наукових досліджень через економічну нестабільність змушує підприємства самостійно займатися розробками, часто обмежуючись низьковитратними інноваціями.

Починаючи з 2023 року і донині на всій території України тривають планові або аварійні відключення світла через влучення російськими ракетами в електростанції. Процес випікання хліба неперервний, і під час дії графіку стабілізаційних або аварійних відключень неможливо забезпечити нормальне функціонування технологічного процесу. Виробництво певних сортів хліба має тривалий цикл, під час якого проходить низка етапів від подачі борошна до упаковки, що займає більше 6 годин. Будь-яке переривання або зупинка цього процесу на будь-якому етапі призводить до необхідності викидати всю партію продукції, що може становити тонни хліба. Отже, навіть планові відключення енергії неприйнятні для хлібопекарської промисловості [37].

Хлібопекарська галузь використовує 70% електроенергії від потреби саме в нічний час. Місячна потреба для повноцінної роботи галузі складає всього 5-6 млн кВт, тобто не так багато, як для інших видів промисловості [37].

Хлібопекарським виробництвам рекомендується забезпечити себе генераторами та паливом, щоб забезпечити хоча б мінімальну продуктивність під час аварійних вимкнень та мінімізувати економічні та інші наслідки. Відгукнулися партнерські організації щодо забезпечення генераторами підприємств галузі. Проте потрібно розуміти, що виробляти хліб у достатній

кількості на генераторах неможливо. Для сучасного хлібозаводу, який потребує 400-800 кВт/год, купити такий потужний генератор — це 30-50 тис. євро. Самостійно придбати підприємствам складно, для цього немає обігових коштів. Щодо собівартості, то 1 кВт, отриманий з генератора, в 3-4 рази дорожче, ніж електрика з мережі [37].

У сучасному контексті, зафіксовано серйозні аспекти взаємодії хлібопекарської промисловості з навколишнім середовищем, які вимагають вивчення та вдосконалення екологічних підходів у цій галузі.

Дослідження показують, що відбувається забруднення ґрунтів, ґрунтових та поверхневих вод внаслідок залишків мінеральних добрив, що використовуються для обробки сільськогосподарських угідь. Цей екологічний вплив на довкілля викликає загрозу не лише біорізноманіттю, але й якості виробленої продукції хлібопекарської галузі.

Екологічні фактори відіграють значну роль у регулюванні хлібопекарської галузі. Їх вплив можна поділити на дві основні групи:

1. Вплив на виробництво:

— Забруднення навколишнього середовища: викиди шкідливих речовин в атмосферу, забруднення ґрунту та води можуть негативно впливати на якість зерна, яке використовується для виробництва хліба.

— Зміна клімату: посухи, повені, екстремальні температури та інші кліматичні явища можуть призвести до зниження врожайності зернових культур та зростання цін на сировину.

— Виснаження природних ресурсів: нераціональне використання ґрунтів, води та інших природних ресурсів може призвести до їх дефіциту та зростання витрат на виробництво хліба.

2. Вплив на споживання:

— Зміна споживчих вподобань: зростання популярності здорового способу життя стимулює попит на хліб з цільного зерна, органічні хлібобулочні вироби та інші екологічно чисті продукти.

— Екологічна свідомість споживачів: споживачі все частіше звертають увагу на екологічні аспекти виробництва хліба і вибирають продукти, які виготовлені з дотриманням екологічних норм.

— Державна політика: уряди багатьох країн приймають закони та норми, спрямовані на стимулювання екологічно чистого виробництва хліба та зниження його негативного впливу на навколишнє середовище.

На основі проведеного аналізу, для підприємства можна створити матрицю PEST-аналізу (табл. 2.6). Така структуризація аналізу дозволяє систематизувати та оцінити вплив зовнішнього середовища на підприємство з точки зору політичних, економічних, соціокультурних та технологічних факторів.

Таблиця 2.6

Матриця PEST-аналізу

Р	Політико-правові фактори	Е	Економічні фактори
Державний вплив на хлібопекарську галузь Субсидії та податкові пільги як засіб державної підтримки хлібопекарської галузі Вплив воєнних дій на галузь. Зміни в податковому законодавстві Брак ефективного механізму контролю за конкуренцією Нестабільність правового регулювання		Нестабільність валютного курсу Ріст рівня інфляції Зростання безробіття Дорожчання сировинних матеріалів Підвищення цін на енергоресурси Зниження купівельної спроможності населення	
S	Соціо-культурні фактори	T	Технологічні фактори
Збільшення попиту на здорові та органічні продукти Підвищення екологічної свідомості серед споживачів Зменшення чисельності населення країни через міграцію		Популярність автоматизованого виробництва та впровадження нової методики приготування Використання інновацій у виробничих процесах Недостатнє фінансування досліджень та розвитку в галузевих підприємствах Зростання доступності інформаційних технологій	

Джерело: сформовано автором

2.3. Фінансово-економічна характеристика підприємства ТОВ «Одеський хлібозавод №4»

ТОВ «Одеський хлібозавод № 4» є одним із провідних виробників хлібобулочних виробів в Україні, здатним виробляти до 200-220 тонн продукції щодня. Підприємство володіє спеціалізованою службою, яка досліджує ринкові тенденції та розробляє нові продукти, а також сертифікованою лабораторією, оснащеною сучасним обладнанням та укомплектованою висококваліфікованими фахівцями [30].

ТОВ «Одеський хлібозавод №4» розташований за адресою: Україна, Одеська область, місто Одеса, вулиця Генерала Петрова, будинок 14. Підприємство було засноване 27 листопада 2019 року, а його будівництво завершили в 1971 році. Після цього основні виробничі можливості заводу неодноразово проходили модернізацію. Керівником підприємства є Віталій Володимирович Добровольський. Статутний капітал компанії становить 150000 гривень. Загальну інформацію про підприємство представлено у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Загальна інформація про ТОВ «Одеський хлібозавод №4»

1. Повне найменування об'єкта	Товариство з обмеженою відповідальністю «Одеський хлібозавод №4»
2. Організаційно-правова форма емітента	Товариство з обмеженою відповідальністю
3. Юридична адреса	65078 м. Одеса вул. Генерала Петрова, буд.14
4. Код за ЄДРПОУ	43370789
5. Міжміський код та телефон, факс	(048)728-59-71
6. Форма власності	Недержавна власність
7.Розмір статутного капіталу	150 000,00 грн.
8. Дата реєстрації	27.11.2019 р.
9. Голова правління	Добровольський Віталій Володимирович

Джерело: складено автором на основі: [30]

В Одесі почали виробництво хліба та хлібобулочних виробів у 1899 році з відкриттям хлібозаводу №1. У 1930-х роках був запущений ще один завод, який під час оборони міста під час війни став основним

постачальником хліба. Новий етап у розвитку одеської хлібопекарської промисловості розпочався з запуску хлібозаводу №4, який зараз є основним підприємством ВАТ "Одеський коровай" та носить ім'я засновника Е. Г. Касьянова.

У 1969 році, під час будівництва заводу, були внесені зміни до проекту за ініціативою дирекції хлібозаводу та Одеського хлібтресту. Замість шести запланованих технологічних ліній, було побудовано вісім, а також введено ліхтар уздовж всього цеху. Хлібозавод №4 був споруджений у 1971 році за проектом, розробленим Інститутом "Гіпропрод" у Києві, з подальшими змінами, внесеними Інститутом "Харчопромавтоматика" у Одесі.

Після будівництва заводу пройшло кілька етапів реконструкції та модернізації, спрямованих на підвищення продуктивності і покращення якості продукції. У 1984 році були встановлені тістомісильні машини на естакаді, а також введені в експлуатацію нові бродильні ємності. У 1986 році була проведена реконструкція бубличного виробництва зі зміною машин Б4-58-4 на нові тістообробні пристрої А2-ХБД та перехід на безопарний спосіб приготування тіста. У 1988 році була замінені застаріла лінія №2 по випічці "Дарницького" хліба на нову комплексно-механізовану лінію, що підвищило продуктивність. Також у цей період вперше введено автоматизовані системи управління виробництвом. У 1989 році була здійснена заміна технологічної лінії №1 по випічці білого хліба, що сприяло покращенню якості продукції.

На сучасному етапі функціонує шість технологічних ліній виробництва хліба та хлібобулочних виробів. У 1992 році був проведений капітальний ремонт лінії №7 по приготуванню булочних та бубличних виробів, а також її модернізація для виготовлення дрібноштучних виробів. У 1993 році була здійснена заміна старої печі на нову модель типу БН-50, що сприяло подальшому розвитку виробництва хліба "Дарницького" круглої форми з масою 0,9 кг.

У 1993 році була проведена перебудова опарного відділення, що призвела до утворення окремого цеху для виробництва кондитерських

виробів, таких як печиво, пряники та третій пиріг. У 1997 році було припинено існування монопольного об'єднання "Одеса-хліб" і засновано відкриті акціонерні товариства, включаючи ВАТ "Одеський коровай". З 2019 року на базі цього підприємства формується ТОВ "Одеський хлібозавод №4", яке спеціалізується на випічці хлібобулочних виробів. Завод розташований на території площею 2,86 гектара у південно-західній частині міста. Всі технологічні процеси зосереджені в одному головному корпусі.

Відомості щодо діяльності підприємства відповідно до КВЕД наведено у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Види діяльності ТОВ «Одеський хлібозавод №4» відповідно до КВЕД

КВЕД	Назва виду діяльності
Основний:	
10.71	Виробництво хліба та хлібобулочних виробів; виробництво борошняних кондитерських виробів, тортів і тістечок нетривалого зберігання
Додаткові:	
10.72	Виробництво сухарів і сухого печива; виробництво борошняних кондитерських виробів, тортів і тістечок тривалого зберігання
46.21	Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин
46.33	Оптова торгівля молочними продуктами, яйцями, харчовими оліями та жирами
46.39	Неспеціалізована оптова торгівля продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами
77.39	Надання в оренду інших машин, устаткування та товарів, н.в.і.у.
46.90	Неспеціалізована оптова торгівля
47.11	Роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах переважно продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами
49.41	Вантажний автомобільний транспорт
68.20	Надання в оренду й експлуатацію власного чи орендованого нерухомого майна
77.11	Надання в оренду автомобілів і легкових автотранспортних засобів
77.12	Надання в оренду вантажних автомобілів
35.30	Постачання пари, гарячої води та кондиційованого повітря

Джерело: складено автором на основі: [30]

Джерелом інформації для фінансово-економічного аналізу підприємства є форми «Звіт підприємства про продукцію» та «Звіт про основні показники діяльності підприємства». Для аналізу обсягів

виробництва продукції в натуральному та вартісному вираженні буде складена аналітична таблиця 2.9.

Таблиця 2.9

Аналіз виробництва продукції

Показники	2021 р.	2022 р.	Відхилення	
			абсолютне	відносне
Обсяг продукції в, тис. грн.	132983,8	203348,6	70364,8	34,60
Вироблено продукції, т	49838,3	71848,9	22010,6	44,16

Джерело: складено автором на основі: [32]

За відомостями, поданими у таблиці, зафіксовано збільшення виробництва продукції на 34,6%. Наступним етапом буде аналіз структури обсягів випуску продукції (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Аналіз структури випуску продукції

Найменування продукції	2021 р		2022 р		Відхилення	
	тонн	%	тонн	%	абсолютне	відносне
Хліб в/г	30392	60,98	49134	68,38	18742	7,4
Хліб 1 г.	423,9	0,85	2549	3,55	2125	2,7
Хліб житній	13025	26,13	13298	18,51	273	-7,6
Булочні вироби	1262,7	2,53	1615	2,25	352	-0,28
Здобні вироби	2825,4	5,67	2843	3,96	18	-1,71
Бубличні вироби	1280	2,57	1336	1,86	56	-0,71
Сухарі	13,5	0,03	66,9	0,09	53	0,06
Панірувальні сухарі	262	0,53	441,3	0,61	179	0,08
Кондитерські вироби	353,9	0,71	566,6	0,79	213	0,08
Всього	49838	100	71849	100	22011	-

Джерело: складено автором на основі: [32]

З таблиці можна визначити, що структурно найбільша частка виробництва припадає на різноманітні види хліба, оскільки максимальні потужності підприємства спрямовані саме на цей тип продукції. На другому місці за обсягами виробництва знаходяться булочні та здобні вироби. Також помітне зростання виробництва кондитерських виробів.

Таблиця 2.11

Аналіз факторів, що впливають на зміну обсягу продукції

Показники	2021 р.	2022 р.	Відхилення		
			Всього	у тому числі за рахунок:	
				обсягу	середньо оптової ціни

Обсяг продукції цінах, тис. грн.	69540	98261,6	28721,8	30711,56	-1990,21
Виробництво продукції, т	49838	71848,9	22010,6	30711,56	-
Середньооптова ціна 1 т, грн.	1395,3	1367,61	-27,694	-	-1989,78

Джерело: складено автором на основі: [32]

Результати аналізу таблиці свідчать, що обсяг виробництва збільшився на 28721,8 тис. грн. у порівнянні з минулим роком. Основною метою цього аналізу є виявлення динаміки змін у виробництві та їхнього впливу на функціонування підприємства.

ТОВ "Одеський хлібо завод №4" продовжує підтверджувати свою фінансову стабільність і ефективність у сфері виробництва хлібобулочних виробів. Станом на 2022 рік основні фінансові показники діяльності наведено в таблиці 2.12.

Таблиця 2.12

Фінансові показники діяльності ТОВ «Одеський хлібо завод №4»

Найменування показника	2022 рік, тис. грн.
Дохід	626692,000
Чистий прибуток	264,000
Активи	146139,000
Зобов'язання	145185,000

Джерело: складено автором на основі: [32]

Первинна вартість оборотних фондів у 2021 році збільшилася на 9027 тис. грн., що становить 29,92 %, а у 2022 році ця вартість зросла на 6751,5 тис. грн. або на 17,23 %. У порівнянні з 2021 роком, залишкова вартість оборотних фондів у 2022 році збільшилася на 3612,1 тис. грн. або на 13,38%. Отже, необхідно провести розрахунки коефіцієнтів введення, вибуття та приросту оборотних фондів (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Розрахунок коефіцієнтів введення, вибуття й приросту ОЗ

Найменування коефіцієнту	Розрахунок	Значення показника	
		2021 р.	2022 р.
Коефіцієнт введення	$K_{вв} = \frac{ОФ_n}{ОФ_{к.р.}}$ ОФ н. – оборотні фонди, що надійшли; ОФ к.р. – наявність ОФ на кінець року	0,2595	0,1541
Коефіцієнт вибуття	$K_{виб} = \frac{ОФ_{виб}}{ОФ_{пр}}$ ОФ виб – оборотні фонди, що вибули;	0,0379	0,0084

	ОФ пр. – наявність ОФ на початок року		
Коефіцієнт приросту ОЗ	$K_{np} = \frac{ОФ_n - ОФ_{виб}}{ОФ_{пр}}$	0,2992	0,1723

Джерело: складено автором на основі: [32]

У 2021 році оборотні фонди становили 25,95% від загальної вартості фондів на кінець року. Процес вибуття ОФ склав 3,79% від їхньої вартості на початку року, що призвело до загального збільшення ОФ на 29,92%. У 2022 році нові ОФ складали 15,41% від загальної вартості фондів, введених на кінець року. Вибуті ОФ становили 0,84% від їхньої вартості на початку року, що призвело до загального збільшення ОФ на 17,23%. Зменшення приросту в 2022 році порівняно з 2021 роком свідчить про сповільнення процесу відновлення ОФ. В такому випадку потрібно провести аналіз стану основних фондів.

Таблиця 2.14

Аналіз стану основних фондів

Показники	2021 р.		2022 р.	
	на початок року	на кінець року	на початок року	на кінець року
1. Первинна вартість ОФ, тис. грн..	30166,4	39192,6	39192,6	45944,1
2. Знос, тис. грн..	10231,1	12198,2	12198,2	15338
3. Залишкова вартість ОФ, тис. грн..	19935,3	26994,4	26994,4	30606,1
4. Коефіцієнт придатності	0,6608	0,6888	0,6888	0,6662
5. Коефіцієнт зносу	0,3392	0,3112	0,3112	0,3335

Джерело: складено автором на основі: [32]

Аналіз структури оборотних фондів в основній діяльності вказує на збільшення вартості оборотних засобів у 2022 році порівняно з 2021 роком на 5170,3 тис. грн. Зокрема, вартість ОФ першої групи зросла на 1049 тис. грн., що складає 7,25%, а вартість ОФ другої групи збільшилася на 25,26%, 10,12% і 3,40% відповідно. Вартість ОФ третьої групи залишилася на тому ж рівні, що й у 2021 році. Машина та устаткування складають найбільший внесок у структурі ОФ (47% і 50,79% відповідно), що свідчить про позитивні тенденції.

У порівнянні з 2021 роком у 2022 році показник фондівдачі зріс на 0,31, що вказує на підвищення ефективності використання оборотних фондів.

Збільшення обсягу продукції на 28721,8 тис. грн. у 2022 році порівняно з 2021 роком може бути пояснене кількома факторами: підвищення фондоддачі на 0,31 призвело до збільшення обсягу продукції на 13196,19 тис. грн.; підвищення середньорічної вартості оборотних фондів на 7888,85 тис. грн. також призвело до зростання обсягу виробництва на 15177,7 тис. грн.

Важливим аспектом дослідження діяльності підприємства є аналіз його оргструктури. Організаційна структура ТОВ «Одеський хлібозавод №4» побудована за функціональним принципом (рис. 2.8).

Рис. 2.8 – Організаційна структура ТОВ «Одеський хлібозавод №4»

Джерело: розроблено автором

ТОВ «Одеський хлібозавод №4» володіє складною організаційною структурою, що включає значну кількість лінійних та функціональних підрозділів. Основні ключові відділи відповідають стандарту для великих підприємств і включають в себе відділи продажів, логістики, фінансовий відділ, відділ інвестиційного планування та роботи з банками, виробничо-економічний відділ, юридичну службу, бухгалтерію, відділ кадрів і виробничу ланку. Особливу увагу слід звернути на наявність в структурі виробничо-технологічної лабораторії, що входить до складу інноваційного

відділу, яка забезпечує контроль якості сировини, допоміжних матеріалів та готової продукції відповідно до аналітичних та органолептичних показників відповідно до вимог діючої нормативної документації, рецептур та технічних умов.

Для аналізу забезпечення підприємства кадровими ресурсами підготуємо аналітичну таблицю 3.9. Згідно з отриманими статистичними даними, у 2022 році кількість працівників, зайнятих у основній сфері діяльності, збільшилася на 255 осіб, що становить 21,2 % у порівнянні з попереднім роком. Цей приріст обумовлений зростанням числа робітників на 219 осіб, або 23,3 %, та збільшенням кількості службовців на 36 осіб, що становить 13,69 %.

Таблиця 2.15

Аналіз забезпеченості підприємства трудовими ресурсами

Показники	2021 р.	2022 р.	Відхилення	
			абсолютне	відносне
ППП, чол.. у т.ч.	1203	1458	255	21,20
Робітники	940	1159	219	23,30
Службовці	263	299	36	13,69
Обсяг продукції, тис. грн.	69539,8	98261,6	28721,8	41,30

Джерело: складено автором на основі: [32]

У 2021 році основні робітники становили 73,94 % від загальної кількості працівників, в той час як допоміжні складали 26,06 %. Однак у 2022 році структура працівників зазнала позитивних змін: частка основних працівників зросла до 75,75 %, а допоміжних зменшилися до 24,25 %.

У 2022 році кількість звільнених працівників перевищила 82 людини в порівнянні з 2021 роком, включаючи 131 людину, яка була звільнена з негативних причин. Проте загальна кількість нових працівників перевищила кількість звільнених, що відображається у коефіцієнті обороту з прийому, що перевищує коефіцієнт обороту з вибуттям. У порівнянні з 2021 роком продуктивність праці у 2022 році зросла на 10802,85 грн. або 14,6 %. Середня заробітна плата одного працівника зросла на 726,65 грн. (9,34 %).

Важливим аспектом дослідження діяльності підприємства є аналіз його варіативності товарного ряду.

Таблиця 2.16

Асортимент продукції «хліба та батони» ТОВ «Одеський хлібозавод №4»

Найменування категорії продукції	Назва продукції
Хліб	– Хліб обідній домашній пшеничний – Хліб Одеський пшенично-житній – Хліб «Обідній люкс» пшеничний – Хліб «Переяславський житній» пшенично-житній – Хліб сімейний з молоком пшеничний – Хліб «Бородіно» пшенично-житній – Хліб білково-пшеничний – Хліб «Дарниця особлива» пшенично-житній – Хліб пшеничний 1 сорт
Батон	– Батон «Варшавський» пшенично-житній – Батон зерновий пшеничний – Батон «Дюковський» гірчичний пшеничний – Батон «Південний» пшеничний – Батон «Нарізний» пшеничний
Заварний хліб	– Хліб особливий заварний з родзинками пшенично-житній – Хліб заварний пряний з насінням пшенично-житній – Хліб «Славський» заварний пшеничний
Тостовий хліб	– Хліб тостовий класичний білий на молоці пшеничний – Хліб тостовий цілнозерновий «9 злаків» пшеничний – Хліб тостовий гречано-медовий з цибулею пшеничний
Багет	– Багет «Нива» пшеничний
Булка	– Булка «Городська» пшенична
Хлібці	– Хлібці висівкові пшеничні

Джерело: складено автором на основі: [31]

За рахунок різноманітності асортименту і високої якості виробів, товарна марка "Одеський коровай" активно розширює свою географію поширення. Метою заводу є не лише задоволення споживачів високоякісними та смачними продуктами, але й забезпечення своєчасної поставки до торгових точок. Для забезпечення ефективної та надійної доставки продукції, підприємство має власний спеціалізований автопарк, який постійно оновлюється за допомогою придбання нових автомобілів.

Одеський хлібо завод №4 також представляє широкий асортимент кондитерських виробів, таких як кекси, пироги, коржі для приготування тортів вдома, торти та інше (табл. 2.17).

Таблиця 2.17

Асортимент кондитерських виробів ТОВ «Одеський хлібо завод №4»

Найменування категорії продукції	Назва продукції
Торт	– Торт «Медовик» класичний / з чорносливом – Торт «Наполеон» елітний / домашній / шоколадний – Торт «Насолода» – Торт «Чорний принц» – Торт «Натхнення» – Торт «Закохане серце» – Торт «Сердечко»
Кекс	– Кекси з начинкою (шоколад, вишня) – Кекс «Столичний» з родзинками – Кекс «Лиманський» з родзинками
Пиріг	– Пиріг третій з абрикосовою начинкою – Пиріг третій зі смородиновою начинкою
Коржі	– Коржі для тарту «Медові» – Коржі для тарту «Наполеон»
Інші кондитерські вироби	– Рогалик «Цукровий» – Коржик «Молочний» – Трубочки з білковим кремом – Еклер з вершковим / заварним кремом – Профітролі з вершковим / заварним кремом

Джерело: складено автором на основі: [31]

ТОВ «Одеський хлібо завод №4» також надає асортимент продукції, яка поділена на кілька наступних основних категорій, які включають здобні та булочні вироби, листові вироби, лаваші (національні вироби), пряники та печиво, сухарі та сушки (табл. 2.18). Дані вироби мають гарний попит серед споживачів Одеського регіону.

Таблиця 2.18

Асортимент здобної та листової продукції ТОВ «Одеський хлібо завод №4»

Найменування категорії продукції	Назва продукції
Здобні та булочні вироби	– Плетінка з сирною / маковою / яблучною / родзинково-горіховою начинкою – Булочка «Здобушка» – Булочка «Поминальна»

	– «Витушка» здобна з родзинками – Булка «Дніпропетровська» – Плюшка «Одеська» – Рулет здобний з начинкою – Булочка здобна з начинкою – Бублик «Український» з маком – Рогалик «Одеський з кунжутом» – Рогалик «Дністровський» – Пампушка з часником та зеленню – Булочки дитячі з начинкою – Булочки обідні пшеничні – Булочки «Для гамбургерів»
Лаваші	– Тортилья пшенична – Лаваш цільнозерновий листовий пшеничний (3 шт.) – Лаваш сирний листовий пшеничний (3 шт.) – Лаваш шпинатний листовий пшеничний (3 шт.) – Лаваш «Вірменський» листовий пшеничний (3 або 5 шт.) – Лаваш «Кукурудзяний» листовий пшеничний (3 шт.)
Листкові вироби	– Круасани для сендвічів – Мінікруасан «Крузя» з начинкою (шоколад, полуниця, вишня, згущене молоко) – Круасан «Одеський» з начинкою (малина, вишня, полуниця, шоколад, горіхова начинка, згущене молоко, білий шоколад) – Слойка пікантна з сирною начинкою – Слойка «Одеська» з начинкою (лісова ягода, полуниця, абрикос)
Печиво та пряники	– Пряники заварні глазуровані з начинкою (малина, вишня, згущене молоко) – Пряники «Північні» глазуровані – Пряники «Медові» / «Шоколадні» – Печиво вівсяне дрібне класичне / з шоколадними дробсами – Печиво вівсяне «Ностальжи» класичне – Печиво «Забава» з шоколадом – Печиво «Южанка»
Сушки	– Сушки ванільні пшеничні здобні
Сухарі	– Сухарі-грінки житні / пшеничні – Сухарі з родзинками пшеничні здобні – Сухарі гірчичні / ванільні пшеничні здобні – Сухарі «Панірувальні» пшеничні

Джерело: складено автором на основі: [31]

ТОВ «Одеський хлібозавод №4» відзначається не лише своїм високим рівнем виробництва традиційного хліба та булочних виробів, але й широким асортиментом святкових продуктів. У їхньому асортименті можна знайти різноманітні випічку, прикрашену відповідно до різних свят та особливих подій (табл. 2.19).

Таблиця 2.19

Асортимент святкової продукції ТОВ «Одеський хлібозавод №4»

Найменування категорії продукції	Назва продукції
Кекс пасхальний	– Кекс «Пасхальний» – Кекс пасхальний «Шоколадний» – Кекс пасхальний «Апельсиновий» – Кекс пасхальний «Святковий» – Кекс пасхальний «Сирний» – Кекс пасхальний «Казковий» – Кекс пасхальний «Елітний» – Кекс італійський «Коломба» – Кекс «Оригінальний» - лімітована серія
Кекс різдвяний	– Кекс різдвяний «Криштолен» – Кекс «Штолен» оригінальний європейський
Пиріг	– Пиріг здобний «Святковий»
Калач	– Калач «Елітний» – Калач до Різдва з маковою начинкою – Калач «Різдвяний» ароматний – Калач «Різдвяний» з родзинками

Джерело: складено автором на основі: [31]

У власності ТОВ "Одеський хлібозавод № 4" знаходиться власна мережа торгових точок, яка охоплює сучасні магазини та павільйони. Ці торгові заклади розташовані як у місті Одеса, так і в області, і завжди мають в наявності різноманітну продукцію хлібобулочних виробів виробництва даного підприємства. Професійні продавці з великим досвідом надають високоякісне обслуговування, допомагаючи покупцям зробити вибір відповідно до їхніх смакових уподобань та потреб.

Висновки до розділу 2.

У другому розділі дипломної роботи було проведено аналіз сучасного стану ринку хлібопекарської галузі, здійснено дослідження повоєнних змін у галузі, сформовано географічну структуру роздрібного товарообороту хлібобулочних виробів, проаналізовано середні споживчі ціни на хліб на досліджено їх динаміку змін, досліджено зміни обсягів виробництва в періоді п'яти років, а також обсягів реалізації хлібобулочної продукції, які

спричинені низкою чинників, таких як зміни в споживчому попиті, конкурентна боротьба на ринку, економічна криза та воєнний стан в країні. Також, було досліджено рух експорту та імпорту хлібобулочних виробів, що надано також в розрізі географічної структури.

В ході аналізу також досліджено вплив факторів зовнішнього середовища на економічну безпеку підприємств галузі. Провівши аналіз конкурентів, було визначено лідерів у виробництві хлібу є: ПАТ "Київхліб", ТОВ "Хлібний холдинг "Хлібні інвестиції", ПАТ "Концерн "Хлібпром", ТОВ "Хлібокомбінат "Кулиничі", ГК "Формула смаку", ГК "Хлібодар", холдинг "Золотий урожай" Lauffer Group. Результати дослідження структуровано та подано у вигляді матриці Pest-аналізу.

ТОВ «Одеський хлібозавод № 4» є одним із провідних промислових виробників хлібобулочної продукції в Україні, з виробничою потужністю до 200-220 тонн продукції на добу. Досліджено фінансово-економічний стан підприємства, його організаційну структуру, витрати на виробництво, збут та реалізацію продукції, а також показники фінансової стабільності. Підприємство вже на даний час має широкий асортимент продукції, яка є лідером у споживчих вподобаннях населення Одеської області, тому на меті має розширювати географію постачання своєї продукції серед інших областей України.

РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ЗАХОДІВ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ТОВ «ОДЕСЬКИЙ ХЛІБОЗАВОД №4»

3.1. Створення умов щодо досягнення підприємством економічної безпеки з метою його ефективної роботи

Робота підприємства в умовах внутрішніх та зовнішніх загроз, які посилюються конкуренцією, передбачає проведення комплексу процесів з управління економічною безпекою. Серед цих процесів особливо важливі:

- аналіз факторів та загроз економічної безпеки;
- оцінка їх можливого впливу на стан економічної безпеки;
- моніторинг та контроль показників економічної безпеки;
- визначення меж припустимих значень потенційної шкоди внаслідок реалізації загроз;
- впровадження заходів для зменшення впливу таких загроз на економічну безпеку підприємства.

Впровадження комплексної системи управління економічною безпекою дозволить підприємству: по-перше, підвищити стійкість до впливу негативних факторів завдяки постійному моніторингу та аналізу загроз, що допоможе своєчасно реагувати на них та мінімізувати їх вплив; по-друге, знизити ймовірність виникнення кризових ситуацій, тобто завчасне вжиття превентивних заходів, що дозволить запобігти виникненню критичних ситуацій, які можуть призвести до значних фінансових втрат або навіть банкрутства; по-третє, підвищити інвестиційну привабливість, так як стійкість до негативних факторів та чітка стратегія управління економічною безпекою роблять підприємство більш привабливим для інвесторів.

Для забезпечення максимальної стійкості та адаптивності підприємства до економічних умов необхідно враховувати всі його функціональні аспекти.

Залежно від конкретної функціональної області може змінюватися набір засобів та методів, що використовуються для забезпечення економічної безпеки.

Управління економічною безпекою має свої особливості та цілі для кожної функціональної складової підприємства. Розглянемо деякі з них:

1. Фінансова складова:

- досягнення фінансової стійкості та незалежності підприємства;
- оптимізація фінансових потоків та мінімізація витрат;
- забезпечення ефективного використання фінансових ресурсів;
- захист від фінансових ризиків, таких як курсові коливання, зміни процентних ставок, інфляція тощо.

2. Виробнича складова:

- забезпечення високої конкурентоспроможності продукції;
- оптимізація виробничих процесів та зниження собівартості продукції;
- впровадження нових технологій та вдосконалення виробництва;
- захист від технологічних ризиків, таких як збої в постачанні сировини, поломки обладнання, поява нових конкурентних продуктів.

3. Управлінська складова:

- оптимізація структури управління та підвищення ефективності управлінських процесів;
- мотивація та розвиток персоналу;
- підвищення рівня корпоративної культури;
- захист від управлінських ризиків, таких як прийняття невірних управлінських рішень, зловживання службовим становищем, неефективна комунікація.

4. Інформаційна складова:

- створення та захист інформаційних ресурсів підприємства;
- забезпечення доступності та конфіденційності інформації;
- захист від кіберзагроз та інформаційних атак.

5. Правова складова:

- захист законних прав та інтересів підприємства;
- супроводження господарської діяльності підприємства;
- мінімізація юридичних ризиків;
- захист інтелектуальної власності.

6. Екологічна складова:

- дотримання екологічних норм та стандартів;
- мінімізація негативного впливу виробничої діяльності на навколишнє середовище;
- захист від екологічних ризиків, таких як аварії, штрафи за забруднення навколишнього середовища, втрата репутації.

Рис. 3.1 – Створення умов забезпечення економічної безпеки

Джерело: розроблено автором

Управління економічною безпекою підприємства має бути гнучким і динамічним процесом, під час якого враховуються поточні умови та використовуються різноманітні інструменти для аналізу економічних

показників. Формування такого підходу включає кілька ключових функцій. Перш за все, це захист від внутрішніх та зовнішніх загроз шляхом ефективного використання наявних ресурсів. Далі, важлива регулювальна функція, яка передбачає вплив на потенційні загрози. Превентивна діяльність зосереджена на передбаченні та стримуванні можливих загроз. Компенсаторна функція спрямована на нейтралізацію наслідків впливу загроз. Нарешті, інноваційна складова передбачає використання передових методик та інструментів, спеціально адаптованих під потреби та умови конкретного підприємства.

В системі управління економічною безпекою відповідальність розподіляється між всіма рівнями управління. Власники бізнес-процесів функціонального управління несуть відповідальність за безпосереднє управління загрозами. Контроль за діяльністю, пов'язаною з економічною безпекою, здійснюється внутрішньо та зовнішньо за допомогою відповідних комітетів керівників та служби аудиту. Рада директорів підприємства виступає гарантом забезпечення контролю за станом економічної безпеки та ефективністю системи її управління, що забезпечує передачу необхідної інформації акціонерам.

На передньому плані уваги підприємства – різноманітні групи загроз, згладження яких дозволяє оптимально керувати економічною безпекою. Ці загрози охоплюють широкий спектр аспектів, включаючи охорону праці, екологічні питання, геополітичні аспекти, внутрішні та зовнішні ринкові умови, операційну ефективність, правове середовище та інформаційну безпеку. Методика комплексної оцінки економічної безпеки, що розглядалася, враховує ці загрози та ефективно вбудовує їх у систему забезпечення економічної стійкості. Зазвичай цей підхід використовується на рівні функціональних управлінь, які оцінюють показники економічної безпеки.

Процеси відстеження показників та контролю над впливом загроз на економічну безпеку підприємства, що настають після оцінки загального

стану безпеки, можна також розглядати як інструменти діагностики. Результати цих взаємопов'язаних процесів (рис. 3.2) будуть мати важливе значення для підготовки підґрунтя для управлінських рішень і, в кінцевому рахунку, для забезпечення підвищення економічної безпеки.

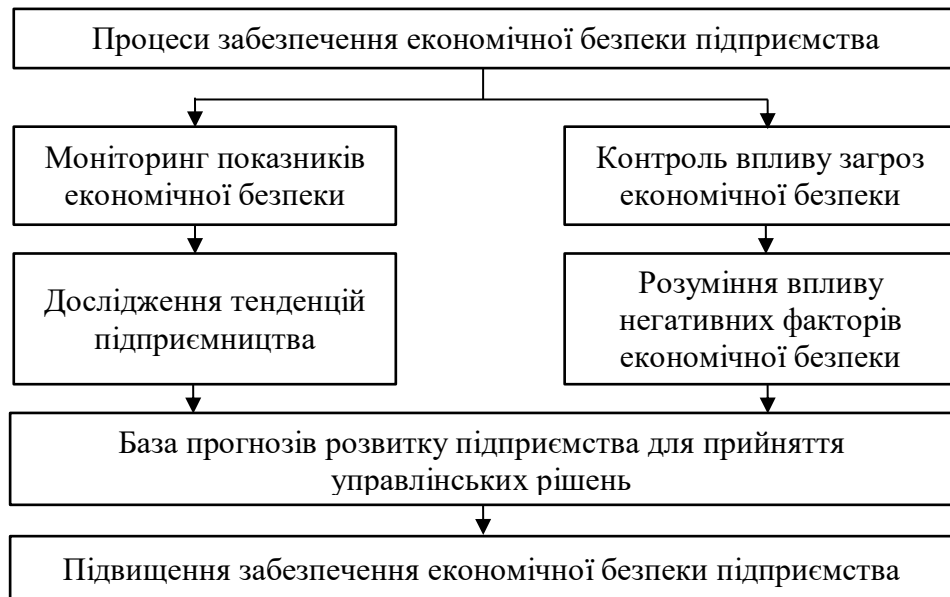

Рис. 3.2 – Взаємозв'язок процесів моніторингу та контролю впливу на підприємстві гарантування економічної безпеки підприємства

Джерело: розроблено автором

Для ефективного забезпечення економічної безпеки підприємства необхідна така система, яка включає в себе сукупність механізмів та інструментів, що надійно захищають від впливу різноманітних загроз.

3.2. Розробка напрямів забезпечення підвищення економічної безпеки підприємства

Забезпечення економічної безпеки передбачає планування, прогнозування та оцінку численних факторів як внутрішнього, так і зовнішнього середовища [38]. Важливим аспектом цього процесу є застосування системного, комплексного підходу, який спирається на ефективне використання інформаційно-аналітичного забезпечення, логічних методів та моделювання з використанням сучасних математичних

інструментів. Враховуючи складність або навіть неможливість повного охоплення всіх факторів впливу та потенційних загроз, необхідно встановити пріоритети. Після цього слід розглянути, обрати, адаптувати або створити модель, яка визначатиме вибір заходів для забезпечення економічної безпеки.

Враховуючи, що досліджений рівень економічної безпеки ТОВ «Одеський хлібозавод №4» демонструє недоліки в ринковій складовій, стає необхідною розробка ефективного алгоритму забезпечення економічної безпеки. Цей алгоритм має бути гнучким, адаптованим до мінливих ринкових умов і налаштованим на конкретні умови, особливості діяльності хлібозаводу та очікувані результати.

Рис. 3.3 – Етапи забезпечення економічної безпеки ТОВ «Одеський хлібозавод №4»

Джерело: розроблено автором

В ході дипломної роботи було досконало досліджено та проаналізовано зовнішнє та внутрішнє середовище ТОВ «Одеський хлібо завод №4». Інформацію про вплив факторів зовнішнього оточення підприємства подано у вигляді матриці PEST-аналізу (табл. 2.6). Для проведення подальшого дослідження необхідно систематизувати інформацію про ТОВ «Одеський хлібо завод №4» у вигляді матриці SWOT-аналізу (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Матриця SWOT-аналізу ТОВ «Одеський хлібо завод №4»

S - Сильні сторони	W - Слабкі сторони
1. Тривалий досвід на ринку та висока впізнаваність бренду 2. Різноманітність асортименту, орієнтованого на різні соціальні групи 3. Висока якість і конкурентоздатність виробів 4. Широка система дистрибуції продукції 5. Власна технологічна лабораторія 6. Власна мережа для реалізації продукції	1. Збільшення витрат на матеріальні ресурси заводу 2. Зростання логістичних витрат через подорожчання пального 3. Сезонне зниження обсягів виробництва 4. Потреба у регулярному оновленні виробничих технологій 5. Втрата висококваліфікованих працівників через еміграцію
O - Зовнішні можливості	T - Зовнішні загрози
1. Зростання інтересу до лікувально-профілактичних хлібобулочних виробів 2. Формування умов для ефективного використання внутрішніх резервів розвитку галузі 3. Підвищення інвестиційної привабливості підприємств галузі та збільшення інтересу інвесторів до вкладень 4. Зростаючий попит на органічну хлібобулочну продукцію	1. Воєнний стан та окупація частини територій 2. Недоліки в політиці щодо цін, оподаткування та кредитування 3. Енергетична криза 4. Скорочення чисельності населення через бойові дії 5. Обмежена географія реалізації продукції через короткий термін зберігання хлібобулочних виробів 6. Підвищення вартості сировини

Джерело: розроблено автором

ТОВ «Одеський хлібо завод №4» володіє низкою сильних сторін, таких як тривалий досвід роботи на ринку та висока впізнаваність бренду, різноманітний асортимент продукції, орієнтований на різні соціальні групи, висока якість виробів і широка система дистрибуції. Підприємство також має власну технологічну лабораторію та мережу для реалізації продукції, що сприяє підвищенню конкурентоздатності та стабільності на ринку.

Однак, завод стикається з певними слабкими сторонами, такими як збільшення витрат на матеріальні ресурси та логістичні витрати через подорожчання пального, сезонні коливання у виробництві та необхідність регулярного оновлення виробничих технологій. Крім того, підприємство втрачає висококваліфікованих працівників через еміграцію, що може впливати на ефективність виробництва та якість продукції.

Серед зовнішніх можливостей слід зазначити зростаючий інтерес до лікувально-профілактичних та органічних хлібобулочних виробів, що створює передумови для ефективного використання внутрішніх резервів розвитку галузі. Підвищення інвестиційної привабливості підприємств цієї сфери та збільшення інтересу інвесторів до вкладень відкриває додаткові перспективи для розвитку.

Проте, зовнішні загрози, такі як воєнний стан та окупація частини територій, недосконалість політики щодо цін, оподаткування та кредитування, енергетична криза, а також скорочення чисельності населення через бойові дії створюють значні виклики для підприємства. Крім того, обмежена географія реалізації продукції через короткий термін зберігання хлібобулочних виробів та підвищення вартості сировини можуть негативно вплинути на його діяльність.

Таким чином, для забезпечення стабільного розвитку та зміцнення економічної безпеки, ТОВ «Одеський хлібозавод №4» необхідно активно використовувати свої сильні сторони і можливості, водночас мінімізуючи вплив слабких сторін та загроз.

Впровадження нового виду продукції може стати одним з найефективніших інструментів для підвищення економічної безпеки ТОВ «Одеський хлібозавод №4» з кількох причин.

По-перше, це зростання попиту та розширення цільової аудиторії. Слідуючи сучасним споживчим трендам, виявляється, що споживачі все частіше обирають здорову їжу, тому попит на функціональні та лікувально-профілактичні продукти харчування постійно зростає. Також випуск нових

видів продукції дозволить охопити нову цільову аудиторію - людей, які піклуються про своє здоров'я та шукають корисні та смачні продукти.

По-друге, це підвищення конкурентоспроможності, так як ТОВ «Одеський хлібозавод №4» зможе виділитися на тлі конкурентів завдяки унікальному асортименту продукції, що пропонує не лише традиційні хлібобулочні вироби, але й функціональні та лікувально-профілактичні продукти. Запропонувавши споживачам нові продукти, які відповідають їхнім потребам та очікуванням, підприємство може підвищити лояльність клієнтів та зменшити ризик їх переходу до конкурентів.

Третьою причиною є збільшення прибутку, що є вкрай важливою та ключовою для підвищення економічної безпеки підприємства. Лікувально-профілактичні хлібобулочні вироби, як правило, мають більш високу цінову категорію, що може призвести до зростання прибутку підприємства. Завдяки розширенню асортименту та охопленню нової цільової аудиторії, ТОВ "Одеський хлібозавод №4" може збільшити обсяги продажів та, відповідно, отримати більший прибуток.

Четверта причина – це диверсифікація бізнесу. Випуск нового виду продукції дозволить підприємству диверсифікувати свій бізнес та знизити залежність від традиційних ринків збуту. Диверсифікація продуктового портфеля допоможе підприємству знизити ризики, пов'язані зі змінами кон'юнктури ринку або попиту на певні види продукції.

Ну і завершальною причиною є те, що це підвищення інвестиційної привабливості. Впровадження нових продуктів та технологій свідчить про інноваційний підхід підприємства до ведення бізнесу, що може зробити його більш привабливим для інвесторів. Потенціал зростання прибутків та диверсифікації бізнесу, який дає випуск нового виду продукції, може зробити ТОВ «Одеський хлібозавод №4» більш цікавим для потенційних інвесторів.

На основі проведених досліджень ринку хлібобулочних виробів, було виявлено, що останнім часом популярна органічна та лікувально-

профілактична продукція, так як сучасний споживач, в першу чергу, обирає для себе корисний та збагачений гарними властивостями продукт.

У світі хлібопекарства тенденція до використання суперфудів у виготовленні хлібу стає все більш популярною. Термін "суперфуд" походить з англійської мови і використовується для опису їжі, яка володіє високою концентрацією корисних речовин, таких як вітаміни, мінерали, антиоксиданти та інші біологічно активні сполуки. Додавання суперфудів, таких як насіння чіа, лляні насіння, кіноа або спіруліна, може підвищити поживну цінність хлібу та збільшити його корисні властивості. Наприклад, додавання спіруліни може збагатити хліб вітаміном B12 та залізом, тоді як чіа насіння можуть забезпечити додатковими антиоксидантами та омега-3 жирними кислотами. Такі продукти дозволяють хлібу не лише бути корисним для здоров'я, але й надають йому смачний та цікавий смаковий профіль, привертаючи більше уваги споживачів, які дбають про своє здоров'я.

Лікувально-профілактичні хлібобулочні вироби – це особливий вид хліба, який виготовляється з додаванням інгредієнтів, що мають корисні властивості для організму людини. Ці інгредієнти можуть бути як натуральними (насіння льону, висівки, горіхи, родзинки), так і штучними (вітаміни, мінерали).

Основна цільова аудиторія споживачів даного виду продукції:

— люди з проблемами шлунково-кишкового тракту: для людей, які страждають від запорів, дисбактеріозу, гастриту або виразки шлунка, лікувально-профілактичні хлібобулочні вироби можуть стати цінним доповненням до раціону;

— люди, які ведуть активний спосіб життя: ці хлібобулочні вироби є джерелом енергії та корисних речовин, які необхідні для підтримки організму під час фізичних навантажень;

— люди, які піклуються про своє здоров'я: всі, хто прагне вести здоровий спосіб життя та харчуватися правильно, можуть оцінити переваги лікувально-профілактичних хлібобулочних виробів;

— діти: ці хлібобулочні вироби можуть бути смачним і корисним перекусом для дітей, адже вони містять багато вітамінів і мікроелементів, необхідних для росту та розвитку організму.

Ці продукти будуть цікаві переважно для активних людей, які звертають увагу на своє здоров'я та харчування, а також для тих, хто має специфічні дієтичні потреби, наприклад, людей із серцево-судинними захворюваннями, діабетом чи іншими хронічними захворюваннями. Такі хлібобулочні вироби можуть бути важливою складовою збалансованого харчування для людей, які прагнуть до активного та здорового способу життя.

Характеристика лікувально-профілактичних хлібобулочних виробів включає в себе високий вміст важливих вітамінів та мінералів, таких як вітаміни групи В, залізо, кальцій та інші, які сприяють підтримці імунітету, зміцненню кісток та м'язів, покращенню функції серця та шлунково-кишкового тракту. Такі продукти часто містять велику кількість дієтичних волокон, які сприяють нормалізації роботи кишечника та зниженню рівня холестерину в крові. Деякі з них можуть також містити пробіотики, які підтримують здорову мікрофлору кишечника та поліпшують процеси травлення.

Переваги лікувально-профілактичних хлібобулочних виробів:

— покращення роботи шлунково-кишкового тракту завдяки високому вмісту клітковини, ці хлібобулочні вироби допомагають нормалізувати роботу кишечника, покращити травлення та позбутися від запорів;

— зміцнення імунітету: додавання вітамінів і мікроелементів сприяє зміцненню імунної системи та підвищенню стійкості організму до інфекцій;

— профілактика серцево-судинних захворювань: деякі види лікувально-профілактичних хлібобулочних виробів збагачені

поліненасиченими жирними кислотами, які допомагають знизити рівень холестерину в крові та профілакувати захворювання серця та судин;

— підтримка загального тонуусу організму: вживання цих хлібобулочних виробів може допомогти покращити загальне самопочуття, підвищити працездатність та енергійність.

Отже, для розробки та впровадження пропонуються наступні лікувально-профілактичні хлібобулочні вироби:

1. Хліб зі спіруліною – це виріб, що містить у своєму складі спіруліну - водорості з високою харчовою цінністю та корисними властивостями. Його основні переваги полягають у вмісті цінного білка, який робить його привабливим для вегетаріанців та веганів, а також великої кількості вітамінів, мінералів та антиоксидантів, сприятливих для імунітету, здоров'я шкіри та інших функцій організму. Бета-каротин та омега-3 жирні кислоти, які містить спіруліна, сприяють покращенню стану судин та зниженню ризику серцево-судинних захворювань. Крім того, спіруліна може допомагати підвищити енергію та витривалість завдяки своїм живильним речовинам, що підтримують метаболізм та енергетичні процеси. Таким чином, хліб зі спіруліною може бути корисним додатком до раціону, сприяючи збалансованому харчуванню та загальному здоров'ю.

2. Хліб із шпинатом – це продукт, який об'єднує в собі корисні властивості зеленого листового овоча та традиційного хлібобулочного виробу. Цей продукт має ряд переваг для здоров'я організму. По-перше, він багатий на вітаміни та мінерали, зокрема вміст вітамінів А, С, К, Е та мінералів кальцію, заліза, магнію та калію допомагає забезпечити організм необхідними поживними речовинами. По-друге, хліб із шпинатом сприяє підвищенню імунітету, оскільки вміст вітамінів С та А підтримує імунну систему та захищає від інфекцій. Крім того, він корисний для здоров'я шкіри, оскільки вітамін А сприяє її здоров'ю та може покращити її стан. Хліб із шпинатом також може підтримувати здоров'я очей, оскільки містить вітаміни А та К, які важливі для зору. Нарешті, він допомагає знизити ризик серцево-

судинних захворювань, оскільки антиоксиданти та мінерали, що містяться у шпинаті, можуть покращити роботу серцево-судинної системи.

3. Хліб із додаванням пророщеної пшениці – це продукт, який відрізняється високим вмістом корисних речовин, що можуть сприяти поліпшенню здоров'я організму. Пророщена пшениця містить значну кількість вітамінів, мінералів, фітонутрієнтів та інших біологічно активних сполук. По-перше, пророщена пшениця багата на вітаміни групи В, такі як вітамін В1 (тіамін), вітамін В2 (рибофлавін), вітамін В3 (ніацин), які важливі для енергетичного обміну в організмі та підтримки нервової системи. По-друге, пророщена пшениця містить велику кількість антиоксидантів, таких як вітамін Е та селен, які допомагають знижувати рівень окислювального стресу в організмі та захищають клітини від пошкоджень. Крім того, пророщена пшениця є джерелом важливих мінералів, таких як залізо, цинк та магній, які необхідні для нормального функціонування організму, включаючи роботу імунної системи, здоров'я кісток та м'язів. Наукові дослідження показали, що споживання пророщеної пшениці може мати позитивний вплив на здоров'я серця, знижуючи ризик розвитку серцево-судинних захворювань та підтримуючи нормальний рівень холестерину.

3.3. Економічне обґрунтування доцільності заходу щодо підвищення ефективності забезпечення економічної безпеки підприємства

У дипломній роботі пропонується впровадити захід із підвищення економічної безпеки ТОВ «Одеський хлібозавод №4» – виробництво хліба із спіруліною масою 0,4 кг. Цей продукт має безліч переваг, які описані вище. Проведемо оцінку потенційного попиту на хліб зі спіруліною в Одеському регіоні. Середня чисельність населення у січні 2022 року Одеської області складала 2351392 осіб [39]. За проведеними дослідженнями встановлено, що 4,2% населення потенційно будуть споживачами нового виду хліба, а добова

потреба складе приблизно 140 грамів, то ємність ринку у Одеському регіоні становитиме: $2351392 * 0,042 * 0,14 * 365 = 5046,558$ т/рік. З урахуванням наявності конкурентів, випуск за добу даного виду продукції складатиме 5,6 тонни. Обсяг виробництва становить 2,1 тонни або 693 тонн на рік.

Виробництво нової продукції передбачається головним чином на діючому устаткуванні. Крім того, планується закупівля нового обладнання, яке необхідне для виготовлення закваски. Кількість додаткового персоналу становить 3 особи, і робота передбачається у одну зміну. Додаткові складські приміщення не потрібні, оскільки продукцію буде вивозити транспорт підприємства щодня після виготовлення.

Таблиця 3.2

Основні показники виробництва нового продукту

Найменування продукції	Хліб з цільнозернового борошна на хмельовій заквасці
Виробництво, т/добу	2,1
Коефіцієнт використання основного обладнання	0,45
Кількість змін на рік	330
Річний обсяг виробництва, т	693
Запланована оптова ціна, грн/кг	64
Річний обсяг реалізації, тис. грн	44352
Кількість працівників на лінії	3
Основне обладнання	Електропіч D-200C
Оптова ціна одиниці продукції (вагою 0,4 кг)	25,6

Джерело: розроблено автором

Щоб продукція була конкурентоспроможною, потрібно мати розвинену систему збуту. Дана бізнес-ідея буде реалізовуватися у Одеській області, тобто, збут продукції буде здійснюватися на основі дистриб'юторських договорів. Для збільшення конкурентоспроможності товару та частки ринку, підприємство буде проводити рекламну компанію згідно нашої продукції. Бюджет маркетингових заходів представлено в таблиці 3.3

Таблиця 3.3

Бюджет маркетингових заходів по просуванню нового продукту

Заходи	Витрати, тис. грн.
Інформаційні повідомлення (телебачення, радіо, журнали, газети).	120,0
Зовнішня реклама (біл-борди)	105,0

Інтернет реклама (таргетована реклама в фейсбук)	137,5
Разом	362,5

Джерело: розроблено автором

Для виробництва даного виду продукції підприємству необхідно придбати:

1. Ємність для зберігання спіруліни – 50 тис. грн;
2. Ємність для зберігання кунжуту – 30 тис. грн.

Таблиця 3.4

Витрати на придбання обладнання

Структура інвестицій	Порядок розрахунку	Сума, тис. грн.
1. Придбання технологічного обладнання	$I_{овф} = ВБР + I_{об}$ де ВБР – вартість будівельно-монтажних робіт;	88,0
1.1. Вартість обладнання	$I_{об}$ – інвестиції на придбання обладнання.	80,0
1.2. Вартість монтажних робіт	$I_{об} = Ц_о + М_о$ де $Ц_о$ – ціна придбання нового обладнання; $М_о$ – вартість монтажних робіт, визначаємо, укрупнено в розмірі до 10 % від $Ц_о$.	8,0

Джерело: розраховано автором

Для впровадження у виробництво нової продукції, підприємство повинне мати певну суму оборотних коштів. Розрахунок необхідного обсягу інвестицій на оборотні кошти здійснюється за формулою:

$$I_{ок} = Н_{вз} + Н_{нв} + Н_{гп}$$

де:

$Н_{вз}$ – норматив оборотних коштів у виробничих запасах (на сировину, матеріали, паливо);

$Н_{нв}$ – норматив оборотних коштів за незавершеним виробництвом;

$Н_{гп}$ – норматив оборотних коштів на залишки готової продукції на складі підприємства.

Норматив оборотних коштів у виробничих запасах (на сировину, матеріали) визначуваний по формулі:

$$Н_{В.з.i} = В_{мрі} * NMP_i$$

$В_{мрі}$ – витрати матеріальних ресурсів на 1 т. продукції, грн.

$$I_{ок} = 3808,7 \text{ тис. грн.}$$

Норма запасу і-го виду матеріальних ресурсів (NMPi) розраховують за формулою:

$$NMPi = 0,75 * t_{\text{Пості}}$$

$$NMPi = 0,75 * 30 = 22,5$$

Збут товару організований таким чином, що продукція на складах зберігається менше 2 діб, тому при розрахунку необхідного обсягу інвестицій на оборотні кошти ($I_{\text{ок}} = N_{\text{вз}} + N_{\text{нв}} + N_{\text{гп}}$), такий показник як норматив оборотних коштів на залишки готової продукції на складі підприємства ($N_{\text{гп}}$) можна не розраховувати. Норматив оборотних коштів по незавершеному виробництву ($N_{\text{нв}}$) ми не розраховуємо, так як тривалість виробничого циклу не перевищує 1 добу.

Розрахунок обігових коштів для створення запасів і матеріалів наведено в таблиці 3.5

Таблиця 3.5

Розрахунок оборотних засобів для створення запасів і матеріалів

Сировина і матеріали	Витрати матеріальних ресурсів на од. продукції, грн.	Періодичність постачання, діб	Норматив оборотних коштів у запасах, тис. грн.
Сировина і основні матеріали			
Спіруліна, кг	321,3	22,5	7,2
Сіль кухонна, кг	176,4	135	23,8
Цукор пісок, кг	1270,5	135	171,5
Борошно в/г, кг	26600	135	3591,0
Вода, л	25,85	22,5	0,6
Олія рослинна, л	46,6	135	6,3
Кунжут, кг	260,0	22,5	5,9
Дріжджі, кг	108,2	22,5	2,4

Джерело: розраховано автором

Складемо витрати на лотки для хліба. Якщо ціна використовуваних підприємством лотків складає 550 грн/шт., а вміст лотка складає 40 одиниць продукції вагою по 400 г, що в сумі складає 16 кг готових виробів, а коефіцієнт оборотності прийнятий на рівні 5,0, то потрібна кількість лотків складає: $1600/16/5,0 = 20$ шт.

Вартість лотків становить: $20 \cdot 550 = 11$ тис. грн, а якщо врахувати витрати на ремонт, то нова вартість складатиме: $11 \cdot 1,2 = 13,2$ тис. грн.

Ми випускаємо хліб, який іде споживачу одну добу, за 8-9 год. випускається партія хліба, тому на в нас немає незавершеного виробництва, (Ннв) розраховувати не потрібно.

Норматив оборотних коштів на залишки готової продукції (Нгп) не розраховуємо, тому що хліб не підлягає зберіганню на складах підприємства.

Необхідною складовою у виробництві продукції є врахування витрат на енергоресурси (табл. 3.6). Тариф за 1 кВт-год електроенергії в Одеській області складав 5,28 грн.

Таблиця 3.6

Витрати на енергоресурси для 1 т продукції та всього випуску

Назва ресурсу	Норма витрат на 1 т	Тариф за одиницю	Вартість на 1 т продукції, грн	Вартість на весь випуск (693 т), тис. грн
Електроенергія, кВт-год	408	5,28	2154,2	1492,9

Джерело: розраховано автором

Основну заробітну плату персоналу у кожній категорії визначають шляхом множення середньооблікової чисельності на відповідну тарифну ставку та на фонд часів роботи підприємства. Додаткова заробітна плата виплачується на рівні 30% від основної. Єдиний соціальний внесок визначається відповідно до встановлених відсотків від величини основної і додаткової заробітної плати– 22 %.

Отже, для виробництва продукції необхідно задіяти: пекар, тістоміс, укладальник.

Розрахуємо основну заробітну плату за рік:

$$(9715 + 8375 + 8000) \cdot 12 = 392352 \text{ грн} = 392,35 \text{ тис. грн.}$$

Розрахуємо додаткову заробітну плату за рік:

$$392,35 \cdot 0,30 = 117,70 \text{ тис. грн.}$$

Єдиний соціальний внесок за рік становитиме:

$$(392,35 + 117,70) \cdot 0,22 = 112,21 \text{ тис. грн.}$$

Амортизаційні відрахування обладнання прямолінійним методом:

$$88,0 \cdot 0,2 = 17,6 \text{ тис. грн.}$$

Витрати за експлуатацію утримання обладнання відповідають 3,6% від вартості обладнання: $88,0 \cdot 0,036 = 3,2 \text{ тис. грн.}$

Загальновиробничі витрати визначаються на рівні 30% від суми основної та додаткової заробітної плати: $(392,35 + 117,70) \cdot 0,3 = 153,02 \text{ тис. грн.}$

Рівень адміністративних витрат не змінюється. Витрати на збут, що включають в себе витрати на маркетингові заходи, складає 362,5 тис. грн.

Загальні інвестиції на реалізацію проєкту складають:

$$IC_{\text{ЗАГ}} = IC_{\text{осн. фонди}} + IC_{\text{об. кошти}} + IC_{\text{марк}}$$

$$IC_{\text{ЗАГ}} = 88,0 + 3808,7 + 362,5 = 4259,2 \text{ тис. грн.}$$

Розглянемо джерела фінансування для впровадження інвестиційного проєкту розвитку для ТОВ «Одеський хлібозавод №4»: прибуток, який залишився у розпорядженні заводу. Загальна сума інвестицій складає 4259,2 тис. грн. Потрібно також враховувати, що підприємство має можливість частково фінансувати проєкт власними коштами, так як середньорічний нерозподілений прибуток за звітний період склав 80366,5 тис. грн.

Таблиця 3.7

Собівартість запланованого випуску хлібу із спіруліною

Статті калькуляції	На весь випуск продукції (693 т), тис. грн
Основні матеріали	30599,02
Допоміжні матеріали (лотки для хліба)	13,20
Електроенергія на технологічні цілі	1492,9
Основна заробітна плата	392,35
Додаткова заробітна плата	117,70
Єдиний соціальний внесок	112,21
Амортизація обладнання основного виробництва	17,6
Витрати на утримання та експлуатацію обладнання	3,2
Загальновиробничі витрати	153,02
Виробнича собівартість	32901,5
Адміністративні витрати	-
Витрати на збут	362,5
Інші операційні витрати	-
Повна собівартість	33264,0

Джерело: розраховано автором

Наступним кроком буде визначення прибутку від реалізації проекту, який розраховується як різниця між приростом величини обсягів реалізації продукції у грошовому вимірі та зміною величини собівартості продукції:

$$44352 - 33264 = 11088 \text{ тис. грн.}$$

Далі розрахуємо чистий прибуток, відрахувавши податок на прибуток, який становить 18%:

$$11088 * 0,82 = 9092,2 \text{ тис. грн.}$$

Інформація про інвестиційну привабливість проекту представлена у таблиці 3.7, в котрій наведені показники, що оцінюють його потенційну привабливість для реалізації.

Таблиця 3.8

Показники інвестиційної привабливості проекту, тис. грн.

Показники	Роки	
	1-й	2-й
Виручка від реалізації	44352,00	44352,00
Поточні витрати	33264,00	33264,00
Амортизаційні відрахування	17,60	17,60
Оподаткований прибуток	11088,00	11088,00
Податок на прибуток	1995,80	1995,80
Чистий прибуток	9092,20	9092,20
Чисті грошові надходження	9109,76	9109,76
Коефіцієнт дисконтування	0,77	0,59
Чистий приведений дохід	7014,50	5374,80
Чистий приведений дохід накопичуваним підсумком	7014,50	12389,30

Джерело: розраховано автором

Одним з основних показників економічної оцінки інвестиційних проектів є показник чистого приведенного доходу (ЧПД). Чистий приведений дохід – це різниця між приведеним до теперішньої вартості суми чистого грошового потоку за період експлуатації інвестиційного проекту та сумою інвестованих витрат на його реалізацію.

Розрахунок чистого приведенного доходу проводиться за формулою:

$$\text{ЧПД} = \sum_{i=1}^n \frac{ЧГН_i}{(1+d)^i} - IC;$$

де

IC – стартові інвестиції;

$$\sum_{i=1}^n \frac{ЧГН_i}{(1+d)^i} - \text{сума чистих грошових надходжень, дисконтованих}$$

впродовж n-років;

$$ЧПД = 12389,30 - 4259,2 = 8130,1 \text{ тис. грн.}$$

Якщо ЧПД > 0, то це означає, що в результаті реалізації проекту прибутковість підприємства підвищується та проект вважається прийнятним.

Наступний показник, який використовується для оцінці економічної ефективності, – це індекс дохідності (ІД). Індекс дохідності – відношення суми чистих грошових надходжень до розміру вкладених інвестицій. Цей показник тісно пов'язаний з ЧПД: якщо ЧПД позитивний, то ІД > 1, і навпаки. Таким чином, якщо ІД > 1, то проект є ефективним, а якщо ж ІД < 1, – неефективним. Розрахунок індексу дохідності проводиться за формулою:

$$ІД = \frac{\sum_{i=1}^n \frac{ЧГН_i}{(1+d)^i}}{IC}$$

де IC – стартові інвестиції; ЧГН_i – чисті грошові надходження в i – року, які будуть отримані завдяки інвестиціям.

$$ІД = 12389,30/4259,2 = 2,9$$

Один з найбільш використовуваних показників привабливості інвестиційного проекту є термін окупності інвестицій – це період (вимірюваний в місяцях, кварталах або роках), починаючи з якого початкові інвестиції, пов'язані з проектом, покриваються сумарними доходами від його здійснення. Розрахунок терміну окупності інвестицій доходу проводиться за формулою:

$$ТОІ = \frac{IC}{\left(\sum_{i=1}^n \frac{ЧГН_i}{(1+d)^i} \right)_{\text{серед}}}$$

де: $\left(\sum_{i=1}^n \frac{ЧГН_i}{(1+d)^i} \right)_{\text{серед}}$ – середня сума чистого грошового потоку за період

часу прийнятий в розрахунках (місяць, квартал, рік).

$$TOI = 4259,20/6194,7 = 0,7 \text{ року}$$

Вважають, що реалізація проекту доцільна, якщо строк окупності інвестицій буде у межах прийнятого терміну фінансової оцінки проекту. Отже, за результатами розрахунків чистий приведений дохід становить 8130,1 тис. грн., що більше нуля, а значить що проект має прибутковість. Індекс дохідності дорівнює 2,9, що більше одиниці, то проект вважається ефективним. Термін окупності інвестицій у розмірі 4259,20 тис. грн складає 9 місяців, що є прийнятним для реалізації проекту.

Висновки до розділу 3.

Робота підприємства в умовах внутрішніх та зовнішніх загроз, посилення конкуренцією, передбачає проведення комплексу процесів з управління економічною безпекою. Серед ключових процесів є аналіз факторів та загроз, оцінка їх впливу, моніторинг та контроль показників, визначення меж припустимих значень потенційної шкоди та впровадження заходів для зменшення впливу загроз. Таким чином у третьому розділі дипломної роботи були визначені споживчі тенденції вказують на зростання попиту на лікувально-профілактичну продукцію. На основі цього, були сформовані заходи підвищення економічної безпеки для ТОВ «Одеський хлібозавод №4». Серед запропонованих варіантів до впровадження було обрано хліб із спіруліною. Бета-каротин та омега-3 жирні кислоти, які містить спіруліна, сприяють покращенню стану судин та зниженню ризику серцево-судинних захворювань.

Проект підвищення забезпечення економічної безпеки підприємства є ефективним для реалізації, так як показники інвестиційної привабливості проекту складають: чистий приведений дохід – 8130,1 тис. грн., що більше нуля, а значить що проект має прибутковість; індекс дохідності дорівнює $2,9 > 1$; термін окупності інвестицій у розмірі 4259,20 тис. грн становить 0,7 або 9 місяців.

ВИСНОВКИ

У першому розділі дослідження визначено походження та сутність поняття "економічна безпека підприємства" як процес, що забезпечує його стабільність та розвиток. Досліджено фактори, що впливають на цю безпеку, які класифікуються на внутрішні (технологічні, кадрові, організаційні, фінансові) та зовнішні (політичні, економічні, соціальні, технологічні). Важливим показником є ефективність використання механізму забезпечення безпеки, унікального для кожного підприємства. Виявлено, що ефективне управління цими факторами є ключовим для забезпечення економічної стабільності підприємства.

У другому розділі роботи проаналізовано стан ринку хлібопекарської галузі, включаючи повоєнні зміни, географічну структуру роздрібного товарообороту, цінову динаміку, виробництво та реалізацію продукції. Досліджено також експорт та імпорт, враховуючи вплив зовнішнього середовища на економічну безпеку. Також проаналізовано вплив зовнішніх факторів на економічну безпеку підприємств галузі та ідентифіковано провідних гравців на ринку хлібопродуктів. Досліджено також фінансово-економічний стан ТОВ «Одеський хлібозавод №4», яке має широкий асортимент продукції та планує розширення географії збуту.

У третьому розділі роботи визначено споживчі тенденції, що вказують на збільшення попиту на лікувально-профілактичні продукти. На цій основі запропоновано впровадження хлібу із спіруліною для підвищення економічної безпеки ТОВ «Одеський хлібозавод №4». Бета-каротин та омега-3 жирні кислоти, що містяться у спіруліні, сприяють поліпшенню стану судин та зменшенню ризику серцево-судинних захворювань. Цей продукт має високу інвестиційну привабливість за показниками чистого приведенного доходу – 8130,1 тис. грн., індексу дохідності – 2,9, терміну окупності – 9 місяців, що свідчать про його ефективність для реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Система фінансово-економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія / [Л.В. Гнилицька, О.М. Ляшенко, Ю.С.Погорелов та ін.]. – Київ: Елтон - 2, 2010. – 282 с.
2. Гладченко Т. Індикатори економічної безпеки підприємницької діяльності // Донецьк: ДонДАУ «Менеджер» - 2000. - № 12. - С. 111-113.
3. Козаченко Г. Економічна безпека підприємств : сутність і передумови формування / Г. Козаченко, В. Пономарьов // Теорія та практика управління у трансформаційний період: Зб. наук. праць. – Донецьк: ІЕП НАН України, 2001. – Т. 3. – С. 3–7.
4. Троц І. Забезпечення економічної безпеки на підприємстві з метою попередження банкрутства / І. Троц URL: <https://www.science-community.org/ru/system/files/Trots.pdf>.
5. Соколенко Т. Економічна безпека підприємства в умовах транзитивної економіки / Т. Соколенко // VII Міжнародна науковопрактична інтернет-конференція «Наука і життя : сучасні тенденції, інтеграція у світову наукову думку» URL: [http://www.intkonf.org/kand"ped"n"sokolenko](http://www.intkonf.org/kand)
6. Юрович Л. Економічна безпека підприємства : сутність, чинники впливу, основні проблеми / Л. Юрович // 66–та студентська науково–технічна конференція. Секція «Економіка і менеджмент» : збірник тез доповідей / Національний університет «Львівська політехніка». – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – С. 234–237.
7. Малащенко В. Економічна безпека підприємства як чинник ефективного корпоративного управління / В. Малащенко // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2011. – № 3. – С. 283–291.

8. Іванюта Т. Економічна безпека підприємства : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Т. Іванюта, А. Заїчковський. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 256 с
9. Шваб Л. Економіка підприємства : підручник. / Л. Шваб. – К. : Каравела, 2011. – 416 с
10. Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності в умовах глобальної фінансової кризи. Монографія. / Кириченко О.А., Захаров О.І., Денисенко М.П. та ін. // К.: ТОВ "Дорадо-Друк" – 2010. – 412 с.
11. Комплексне забезпечення безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємств / Захаров О.І. // Зовнішня торгівля. Економічна безпека. // К.: ТОВ «Дорадо – Друк» С 95-100. № 3 2010.
12. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання. Монографія. / Кириченко О.А., Захаров А.И., Лаптев С.М. та ін.// К.: Університет економіки та права «КРОК». – К.: ЗАТ "Дорадо" – 2008. – 403 с.
13. Судакова О. І. Стратегічне управління фінансовою безпекою 81 підприємства [Текст] / О. І. Судакова // Економічний простір. – 2016. – № 9. – С. 140–148.
14. Управління фінансово-економічною безпекою: навчальний посібник / [О.А. Кириченко, П.Я. Пригунов, Л.В. Гнилицька та ін.]. - К.: Дорадо, 2010. – 480 с.
15. Клименко Т. В. Основні елементи механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання [Текст] / Т. В. Клименко // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – 2016. – № 4 (58). – С. 340–343.
16. Голиков І.В. Сутність та еволюція поняття економічна безпека / І.В. Голиков // Проблеми економіки. – 2014. – № 1. – С. 309–314.
17. Васильців Т. Фінансово-економічна безпека підприємств України : стратегія та механізми забезпечення [монографія] / Т. Васильців. – Львів, 2012. – 386 с.

29. ВІ - Показники зовнішньої торгівлі України. Державна митна служба України URL: <https://bi.customs.gov.ua/uk/trade/dimensions>

30. ОДЕСЬКИЙ ХЛІБОЗАВОД №4 43370789 // YouControl: [Веб-сайт]. URL: https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/43370789/

31. Продукція // Одеський коровай: [Веб-сайт]. URL: <https://korovay.od.ua/#production>

32. Внутрішній документ підприємства ТОВ «Одеський хлібозавод №4».

33. АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА ХЛІБА ТА ХЛІБОБУЛОЧНИХ ВИРОБІВ В УКРАЇНІ // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит. 2020., вип. 20 Т. 3. С. 252-257. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2020/3_20_ukr/45.pdf

34. В Україні прогнозують значне підвищення ціни на хліб // LANDLORD: [Веб-сайт]. URL: <https://landlord.ua/news/v-ukraini-prohnozuiut-znachne-pidvyshchennia-tsiny-na-khlib/>

35. Економіка України під час війни та перспективи її відновлення // Всеукраїнська асоціація пекарів: [Веб-сайт]. URL: <https://vap.org.ua/news/grain-food-conference-pracjuємо-zaradi-iedinoi-meti/>

36. Регіональні розбіжності цін на продовольство в умовах воєнного стану // Всеукраїнська асоціація пекарів: [Веб-сайт]. URL: <https://vap.org.ua/reviews/regionalni-rozbizhnosti-cin-na-prodovolstvo-v-umovah-voienного-stanu/>

37. Рентабельність близько нуля, але українці будуть із хлібом. Як працює хлібопекарська галузь в умовах війни // AgroPortal: [Веб-сайт]. URL: <https://agroportal.ua/publishing/intervyu/rentabelnist-blizko-nulya-ale-ukrajinci-budut-iz-hlibom-yak-pracyuye-hlibopekarska-galuz-v-umovah-viyni>

38. Донець Л. І., Ващенко Н. В., Андреева Т. Є. Економічна безпека підприємства. К.: Центр учб. літ-ри. 2008. 240 с.

39. Чисельність населення в місті Одеса та області // МінФін: [Веб-сайт]. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/town/odessa/>